

**SÖZLÜKSEL BOŞLUK BAĞLAMINDA
KAZAK TÜRKÇESİNDE +{LIK} EKİ İLE
TÜRETİLEN SÖZCÜKLER: TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

Merve ŞİMŞEK
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU
Mayıs,2022
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SÖZLÜKSEL BOŞLUK BAĞLAMINDA KAZAK
TÜRKÇESİNDE +{LIK} EKİ İLE TÜRETİLEN
SÖZCÜKLER: TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

Hazırlayan
Merve ŞİMŞEK

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU

AFYONKARAHİSAR 2022

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Sözlüksel Boşluk Bağlamında Kazak Türkçesinde +{LIK} Eki İle Türetilen Sözcükler: Türkiye Türkçesi İle Karşılaştırmalı Bir İnceleme**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..... /2022

İmza

Merve ŞİMŞEK

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Merve Şimşek
	Numarası	190678104
	Anabilim Dalı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
	Programı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		SÖZLÜKSEL BOŞLUK BAĞLAMINDA KAZAK TÜRKÇESİNDE +{LIK} EKİ İLE TÜRETİLEN SÖZCÜKLER: TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME
Tez Savunma Sınav Tarihi		03.06.2022
Tez Savunma Sınav Saati		10.30

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

SÖZLÜKSEL BOŞLUK BAĞLAMINDA KAZAK TÜRKÇESİNDE +{LIK} EKİ İLE TÜRETİLEN SÖZCÜKLER: TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Merve ŞİMŞEK

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Mayıs, 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU

Dilsel boşluklar, dilin kendi içerisinde ya da iki dilin karşılaştırılması sırasında ortaya çıkmaktadır. Dilsel boşluklar gerek dil öğreniminde gerek çeviri- aktarma sırasında önemli bir yere sahiptir. Sözlüksel boşluklar çeviri sırasında ortaya çıkabileceği gibi dilin kendi içerisinde de var olabilir. Kaynak dilde herhangi bir kavramı ifade edecek bir ögenin bulunmaması sözlüksel boşluk oluşturur. Sözlüksel boşlukların tamamının tespit edilmesi mümkün değildir. Bu duruma bir sınırlama getirerek Kazak Türkçesinde +{LIK} eki ile türetilmiş sözcükler incelenmiştir.

İncelemeler sonucunda elde edilen sözcüklerin anlamca kontrolleri Türkçe Sözlük esas alınarak yapılmıştır. Elde edilen sözlüksel boşluk örnekleri kültürel boşluklar ve anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmemiş boşluklar olarak değerlendirilmiştir. Tez çalışmasında Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesi karşılaştırılarak sözlüksel boşlukların tespiti amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi, Sözlük, Sözlüksel Boşluk.

ABSTRACT

WORDS MADE WITH +{LIK} SUPPLEMENT IN KAZAKISH IN THE CONTEXT OF LEXICAL GAP: A COMPARATIVE EXAMINATION WITH TURKISH

Merve ŞİMŞEK

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CONTEMPORARY TURKISH DIALECTS AND
LITERATURES**

May, 2022

Advisor: Asst. Prof. Dr. Hüseyin Kahraman MUTLU

Linguistic gaps arise within the language itself or when comparing two languages. Linguistic gaps have an important place both in language learning and during translation and transfer. Lexical gaps may occur during translation or may exist within the language itself. The absence of an element to express any concept in the source language creates a lexical gap. It is not possible to detect all lexical gaps. By limiting this situation, the words derived with the +{LIK} suffix in Kazakish were examined.

The semantic checks of the words obtained as a result of the examinations were made on the basis of the Turkish Dictionary. The lexical gap samples obtained were evaluated as cultural gaps and semantically existing but not lexicalized gaps. In the thesis study, it is aimed to determine the lexical gaps by comparing Kazakish and Turkish.

Keywords: Turkish, Kazakish, Dictionary, Lexical Gap.

ÖN SÖZ

Dilsel boşluk, bir dilde herhangi bir durumu karşılayacak sözcüğün veya dil biriminin bulunmamasıdır. Dilsel boşluklar kendi içerisinde dil içi boşluklar ve diller arası boşluklar olarak değerlendirilmektedir. Dil içi boşluklar, var olan bir olay, durum, kategori, çeşit ve adlandırmaların dilin söz varlığı içerisinde sözlükselleşmemiş olmasından dolayı kaynaklanan boşluktur. Diller arası boşluklar, çeviri ve aktarım sırasında ya da iki dilin mukayesesinde ortaya çıkmaktadır. Kaynak dilde var olan bir sözcüğün hedef dilde bulunmamasından dolayı oluşan boşluk türüdür.

Bu çalışmada öncelikle dilsel boşlukların tanımları ve telafi yöntemleri, ardından +{LIK} ekinin tarihî dönemlerden çağdaş lehçelere uzanan işlevleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Sözlüksel boşluk bağlamında tespit edilen sözcükler kültürel boşluklar ve anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmemiş boşluklar olarak değerlendirilmiştir.

Tezi hazırlama sürecimde desteklerini esirgemeyen kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU'ya ve varlıklarıyla bana güç veren, her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Merve ŞİMŞEK
2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DİLSEL BOŞLUK

1. DİLSEL BOŞLUK NEDİR?	7
1.1. DİLSEL BOŞLUĞUN TESPİT ÖLÇÜTLERİ	8
2. DİLLER ARASI BOŞLUKLAR	13
2.1. HARF DÜZEYİNDE BOŞLUKLAR	13
2.2. DİLBİLGİSEL BOŞLUKLAR.....	14
2.3. KÜLTÜREL BOŞLUK	14
2.4. SÖZLÜKSEL BOŞLUKLAR	18
3. DİL İÇİ BOŞLUKLAR.....	20
3.1. SÖZLÜKSEL BOŞLUKLAR	20
3.2. DİLBİLGİSEL BOŞLUK.....	21
3.3. ANLIK BOŞLUK.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜKSEL BOŞLUKLARIN TELAFİLER

4. SÖZLÜKSEL BOŞLUKLARIN TELAFİ YÖNTEMLERİ.....	23
4.1. DİLLER ARASI BOŞLUKLARIN TELAFİSİ	24
4.1.1. Açıklayıcı Karşılıkla Telafi.....	24
4.1.2. Alıntı Sözcüklerle Telafi.....	24
4.2. DİL İÇİ BOŞLUKLARIN TELAFİSİ.....	25
4.2.1. Çok Anlamlılıkla Telafi.....	25
4.2.2. Geri Oluşumla Telafi.....	25
4.2.3. Anlık Oluşumla Telafi.....	26
4.2.4. Kodlama Yöntemiyle Telafi.....	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

+{LİK} EKİ

5. +{LİK} EKİ	28
5.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE +{LİK} EKİ	31
5.2. KAZAK TÜRKÇESİNDE +{LİK} EKİ	32

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SÖZLÜKSEL BOŞLUKLAR

6. SÖZLÜKSEL BOŞLUK BAĞLAMINDA KAZAK TÜRKÇESİNDE +{LIK} EKİ İLE TÜRETİLEN SÖZCÜKLER: TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME	37
6.1. KÜLTÜREL BOŞLUKLAR	37
6.2. ANLAMSAL OLARAK VAR OLAN FAKAT SÖZLÜKSELLEŞMEMİŞ BOŞLUKLAR	46
 DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	61
KAYNAKÇA.....	71
ÖZ GEÇMİŞ	75

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Tespit Edilen Kültürel Boşluklar.....	45
Tablo 2. Tespit Edilen Anlamsal Olarak Var Olan Fakat Sözlükselleşmemiş Boşluklar	60
Tablo 3. Kültürel Boşluk Örneklerinde Ekin Kullanım Sıklığı	67
Tablo 4. Anlamsal Olarak Var Olan Fakat Sözlükselleşmemiş Boşluk Örneklerinde Ekin Kullanım Sıklığı.....	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Kristel Proost'un Sözlüksel Boşluk Yapılandırma Pratiği.....	7
Şekil 2. İ.A. Sternin'e göre Kültürel Boşluk Türleri.....	15
Şekil 3. Olena Kozan'a göre Kültürel Boşluk Türleri.....	16
Şekil 4. Kültürel Boşlukların Dağılımı	68
Şekil 5. Anlamsal Olarak Var Olan Fakat Sözlükselleşmemiş Boşlukların Dağılımı.....	69
Şekil 6. Tespit Edilen Sözcüklerin Değerlendirilme Aşaması	69

KISALTMALAR DİZİNİ

DS: Derleme Sözlüğü
DBTS: Doğan Büyük Türkçe Sözlük
ETDES: Eren Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü
GTS: Güncel Türkçe Sözlük
KEDS: Kazak Edebî Dilinin Sözlüğü
KT: Kazak Türkçesi
KTS: Kazak Türkçesi Sözlüğü
TBKKS: Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü
TT-KTS: Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü
TS: Türkçe Sözlük
TT: Türkiye Türkçesi

GİRİŞ

Dil, insana, ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihî katma imkânı veren, toplumsal uzlaşılara dayalı bir saymacalar sistemi ve ses-anlam ilişkisi bütünüyle nedensiz olan, seslerden örülü ortak öğretilmeler toplamıdır (Karaağaç, 2013: 83). Dil, kavramları belirten bir göstergeler dizesidir (Vardar, 1976: 36).

Dil felsefesinde insan dilinin hayvanlar arasındaki iletişim biçimiyle kıyaslanması söz konusudur. Descartes'in felsefesi açısından dil, yalnızca insana has bir özelliktir. Papağan ve muhabbet kuşları gibi hayvanların çıkardığı sesleri sadece duygularını dışa vurumu sonucunda ortaya çıkan bir yeti olduğu kanaatindedir. Bu dışa vurumun uyarantepki mekanizmasından öteye geçemediği ve bu sebeple dili yalnızca insana mahsus bir özellik olarak nitelendirir. Descartes'e göre zihinsel yetileri en düşük olan insan bile hayvanlardan daha ileridedir (Altınörs, 2020: 34-54).

Condillac, jest ve mimiklerin haykırıyla desteklenmesini “davranış dili” olarak değerlendirmektedir. Sağır ve dilsizlerin işaretli anlaşma becerileri yoluyla diğer insanlardan geri kalmadığını vurgular. Her ne kadar dile bakış açısı duyular olsa da bütün dillerin çıkış noktalarının temelinde “davranış dili” olduğunu düşünmektedir. Condillac, arzu, ret, sıkıntı, onaylama vb. şeylerin hareket yoluyla dışa vurumun dilin kökenine doğru gidildiğinde sözlerden önce var olduğu görüşündedir. Sözcükler dil gelişiminin en son aşamasında ortaya çıkmıştır. Davranış dilinin sınırlı kapasitede olması ve kimi durumlarda ifade etme noktasında yetersiz kalması insanlığı eklemli dili icat etmeye yönlendirmiştir (Altınörs, 2020: 72-94).

Descartes'ten üç asır sonra Noam Chomsky, onun düşüncelerinden esinlenerek meşhur “kartezyen dilbilim” teorisini geliştirir (Altınörs, 2012: 69). Descartes ile aynı fikirde olan Chomsky de en düşük zekalı olan insanın bile hayvandan çok daha ileride olduğunu savunur. Descartes ruh- zihin ve beden arasında bir fark gözetmezken Chomsky, dil yetisinin doğuştan gelen bir özellik olduğunu düşünmektedir. Bilgilerin ve kavrama becerilerinin birçoğunun genetik olarak var olduğunu savunur. Chomsky'ye göre dil becerisi bir taklit yöntemiyle kazanılmaz. Tıpkı ergenlik dönemi gibi zamanı gelince kazanılan bir şeydir. Dil öğreniminin uyarandan bağımsız olmasını ve yaratıcılığın da önemli olduğunu savunur. Özetle insan daha önce duymadığı bir sözcüğü ifade edebilir (Altınörs, 2010; 2012; 2020).

Tarih boyunca dilin kökeni ve gelişimi hakkında pek çok araştırma yapılmıştır. Dillerin kaynağı ve mensup olduğu dil aileleri farklılık göstermektedir. Altay dilleri teorisi; Türk, Moğol, Tunguz, Kore ve Japon dillerinin ortak bir kökten çıktığını ve bunların akraba olduğunu kabul eden teorinin adıdır. Başlangıçta sadece Türk, Moğol, Tunguz dillerinin akrabalığı üzerinde durulurken 20. yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında Korece ve Japonca da bunlara katılmıştır (Ercilasun, 2004: 17).

Türk dilinin ilk sözlüğü Dîvânü Lugâti't-Türk, Kâşgarlı Mahmud bin Hüseyin bin Muhammed tarafından 1072 Ocağında yazılmaya başlanmış, 1077 Ocağında bitirilmiştir (Ercilasun, 2004: 319). Kâşgarlı Mahmud, doğudan batıya, batıdan doğuya iki kez sefere çıkmış ve bu seferlerinde Türk kabile ve boylarını hakkında bilgiler vermiştir. Türk boylarını oluşturan kabilelerin ve boyların komşu olarak yaşadıklarını da dile getirmektedir. Kâşgarlı, batıdan doğuya Türk boylarını Peçenekler, Kıpçaklar, Oğuzlar, Yemenler, Başkurtlar, Basmiller, Kay, Yabagu, Tatar, Kırgız (Kırgızlar Çin ülkesine yakındırlar), Çiğil, Tohsı, Yagma, Ograk, Çaruk, Çomul, Uygur, Tangut ve Çin'de olan Hitay şeklinde sıralar (Akalin, 2008: 75). Kâşgarlı Mahmud'un tasnifinden sonra ilk tasnif 18. yüzyılda Strahlenberg'e aittir.

Strahlenberg, Köktürk harfli Yenisey yazıtlarının bulunuşunda ve bilim dünyasına tanıtılışında da ilk önemli isimdir (Ercilasun, 2004: 17). Tasnifi ise şu şekildedir:

- i. Fin- Ugor: Macar, Fin, Vogul, Çeremis, Permyak, Votyak, Ostyak.
- ii. Türk-Tatar: Tatar, Yakut, Çuvaş.
- iii. Samoyed: Birbirinden kilometrelerce uzakta yaşayan altı halk.
- iv. Moğol- Mançu: Kalmuk, Mançur, Tangut.
- v. Tunguz: Tungus, Kamasin, Arin, Koryak, Kuril.
- vi. Karadeniz'le Hazar Denizi arasındaki halklar (Ercilasun, 2004: 17-18).

Radloff, Türk lehçeleri tasnifini fonetik hususlar temelinde 1. Şark lehçeleri, 2. Garp lehçeleri. 3. Orta Asya lehçeleri, 4. Cenup lehçeleri olarak dört gruba ayırır (İnan, 2017: 36-39).

Altay dilleri teorisinde Matias Castren, Gustaf John Ramstedt, Nicolas Poppe, Pentti Aalto, Wladislaw Kotwicz, Samuel E. Martin, Roy Andrew Miller, Sergei Starostin, Anna Dybo, Oleg Mudrak, Ahmet Temir, Osman Nedim Tuna, Talat Tekin, Tuncer Gülensoy isimlerinin önemli katkıları vardır.

Altay dilleri teorisi konusunda bazı bilginler teoriye şiddetle karşı çıkmışlardır. Bu isimler arasında Sir Gerard Clauson, Doerfer gibi bilginler yer almaktadır.

Türkoloji, Türk boylarının dil, tarih, edebiyat, etnografya ve folklorunu araştıran bir bilimdir (İnan, 2017: 19).

Türk dili, yalnızca Türkiye’de konuşulan dil demek değildir. Bu dil şarkta Ohotsk denizi kıyılarından, Lehistan’daki Visla Nehrine, Akdeniz’e, Tuna havzalarına, güneyde Hindukuş Dağlarına, Basra Körfezinden kuzeyde Buzdenizi kıyılarına kadar uzanan geniş bir sahaya yayılmış dildir (İnan, 2017: 9).

Türk lehçelerinin tam ve bilimsel tasnifinin yapılabilmesi için:

1. Her lehçe dilbilgisi detaylı incelenmeli
2. Lehçeler detaylı incelemeye tabii tutularak ortak noktaları ve farklılıkları bulunmalı.
3. Lehçelerde görülen dil özellikleri, bahsedilen boya ait olup olmadığı, tarihî ve etnografik araştırmalarla tespit edilmeli
4. Her lehçenin tarihî gelişiminin tespit edilmeli (Buran ve Alkaya, 2013: 45).

Kâşgarlı, Türk lehçesindeki değişikliklerin sözlerde az olduğu ve birtakım harflerin yerine başka harfler gelmesi veya atılması yüzünden yaşandığını belirtir (Akalın, 2008: 92).

Türk dili, Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Tatar Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Nogay Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi, Çuvaş Türkçesi, Yakut (Saha)Türkçesi, Tuva Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Altay Türkçesi, Hakas Türkçesi gibi bazıları yazı dili bazıları konuşma dili olmak üzere birçok lehçeyi içerisinde barındırmaktadır. Bu lehçeler yön, coğrafi, siyasi, etnik, tarih ve fonetik ayrımlar noktasında ele alınarak tasnif edilir.

Söz varlığı açısından aynı dil ailesine mensup dillerde dahi çeşitli farklılıklar görmek mümkündür. Hatta bu yakın lehçeler arasında da kolaylıkla gözlemlenebilir. Dışarıdan bakıldığında her ne kadar kültürel açıdan birbirine çok yakın olan lehçelerin sözvarlıkları benzer görülse de derinlemesine incelendiğinde kültürel farklılıklardan kaynaklanan bir takım anlamsal değişiklikler göz çarpmaktadır (Kulamshaeva, 2016: 79).

Dilsel boşluk, dilde herhangi bir kavramı ifade edecek sözcüksel veya sözlüksel bir ögenin bulunmamasıdır. Bu boşluklar diller arası ve dil içi boşluklar olmak üzere iki temel başlığa ayrılmaktadır.

Diller arası boşluklar, çeviri ve aktarma sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Bu boşluk türü kavramsal boşluk olarak da adlandırılmaktadır. Kaynak dilde var olan bir sözcüğün hedef dilde bulunmamasından dolayı oluşan boşluk türüdür.

Diller arası boşluklar, harf düzeyinde boşluklar, dilbilgisel boşluklar, kültürel boşluklar ve sözlüksel boşluklar olarak değerlendirilmektedir. Dilin canlılığı ve üretme gücüne bağlı olarak dil içi boşlukların telafisi mümkündür. Bu boşlukları açıklayıcı karşılık ve alıntı sözcüklerle telafi etmek mümkündür.

Dil içi boşluklar ise, var olan bir olay, durum, kategori, çeşit ve adlandırmaların dilin söz varlığı içerisinde sözlükselleşmemiş olmasından dolayı kaynaklanan boşluktur. Dil içi boşluklar, sözlüksel boşluk, dilbilgisel boşluk ve anlık boşluk olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Dil içi boşlukların çok anlamlılık, geri oluşum, anlık oluşum, kodlama yöntemleriyle telafi edilmesi mümkündür.

Sözlüksel Boşluk Bağlamında Kazak Türkçesinde +{LIK} Eki İle Türetilen Sözcükler: Türkiye Türkçesi İle Karşılaştırmalı Bir İnceleme, başlıklı tezde dilsel boşluklar Türkiye Türkçesi ile mukayese edilerek tespit edilmiştir.

Dil araştırmaları içerisinde yer alan dilsel boşlukların incelenmesi hususunda yabancı kaynaklı pek çok araştırmaya rastlanırken Türkiye Türkçesi esas alınarak yapılan araştırmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Dilsel boşluk çalışmalarının sınırlı oluşu ve Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi bağlamında daha önce değerlendirilmemesi nedeniyle söz konusu çalışmanın yapılması uygun görülmüştür.

Çalışmanın amacı, dil araştırmaları kapsamında yalnızca birkaç çalışma ile sınırlı kalmış olan dilsel boşluklar hakkında alt yapı sağlayacak çalışmaların sınırlı olmasıyla birlikte Kazak Türkçesinde “sözlüksel boşluk” üzerine yapılan çalışma olmamasıdır. Türkiye Türkçesinden hareketle dilsel boşluklar, boşlukların tanımı, nelere bağlı olarak oluştukları, bu boşlukların belirlenmesindeki ölçütler ve dilsel boşluk türleri hususunda yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olmasına karşın Kazak Türkçesi üzerine yapılan “sözlüksel boşluk” çalışmasına rastlanılmamıştır.

Bir dilde var olan boşlukların tümünün tespit edilmesi oldukça güçtür. Bu nedenle, çalışmada sınırlandırma olarak +{LIK} ile türetilen sözcüklerdeki boşluklar ele

alınacaktır. Bu boşlukların tespiti sözlüklerden hareketle yapılacağı için çalışmada halk dilinde var olan dil boşluklarının tamamı ve telafilerinin yapılması mümkün değildir.

Çalışmada kaynak toplama, değerlendirme, fişleme ve açıklama yöntemleri kullanılmıştır. Boşluk tespit ölçütleri ise Lehrer'in 1970 yılında yayınlanan *Notes On Lexical Gaps* adlı çalışmasında yer alan tespit yöntemlerinden hareketle belirlenecektir.

Sözlüksel boşlukların tespiti için Kazak Türkçesi Sözlüğü (2003), Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2012), Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2019), Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü (2019) sözlükleri incelenmiştir. Elde edilen sözcükler üç aşamalı taramaya tabii tutularak boşluk kategorisine uygun olanlar belirlenmiştir. Belirlenen sözcüklerin anlamca kontrollerini sağlamak için 14 ciltten oluşan Kazak Edebî Dilinin Sözlüğü (Қазақ Әдеби Тілінің Сөздігі) (2011) kullanılmıştır.

Çalışma, giriş bölümüyle birlikte dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde dilsel boşluğun tanımı ve tespit ölçütleri verilmiştir. Dilsel boşluğun tanımı çeşitli görüşler ve çalışmalardan hareketle verilmiştir. Lehrer'in ölçütleri ve Türkiye'de tespit ölçütleri üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Tespit ölçütleri bağlamında uygun görülmeyen sözcükler şu şekilde belirlenmiştir:

- i. Anlamsal olarak birbirini karşılayan sözcükler
- ii. Kavramsal olarak ve sözcüğün benzer yapıya sahip sözcükler

İkinci bölüm sözlüksel boşlukların telafi yöntemlerinden oluşmaktadır. Boşluk türlerine göre telafi yöntemleri değişmektedir. Diller arası boşluklar, açıklayıcı karşılık ve alıntı sözcüklerle telafi edilebilir. Dil içi boşluklar ise çok anlamlılık, geri oluşum, anlamlı oluşum, kodlama yöntemleriyle telafi edilebilir.

Üçüncü bölümde +{LIK} ekinin tarihî dönemlerden çağdaş lehçelere uzanan işlevleri incelenmiştir. Türkçenin tarihî dönemlerinden başlayarak çağdaş lehçelere kadar uzanan kullanım sıklığı, işlevi ve örnekleri yer almaktadır. Kazak Türkçesinde Türkiye Türkçesinden farklı olarak kullanımlarına da değinilmiştir. Son olarak bahsedilen dönemlerden ve çalışmalardan hareketle genel bir tasnif yapılmıştır.

Dördüncü bölümde sözlüksel boşluk bağlamında +{LIK} eki ile türetilmiş sözcükler ele alınmıştır. Bu dil boşlukları kültürel boşluklar ve anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmemiş boşluklar olarak ele alınmıştır. Tespit edilen boşlukların

açıklamaları verilmiştir. Bahsedilen açıklamalara ek olarak Türkçe Sözlükte var olan benzer sözcükler de verilmiştir.

Tespit edilen boşluklar inceleme bölüm sonlarında pratik incelenmesi amacıyla tablo şeklinde verilmiştir.

Son olarak değerlendirme ve sonuç, kaynakça yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİLSEL BOŞLUK

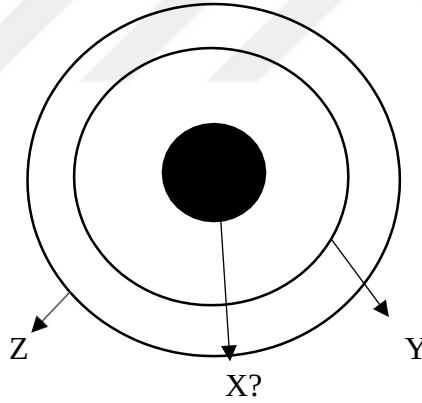
1. DİLSEL BOŞLUK NEDİR?

Dilde herhangi bir kavramı ifade edecek sözlüksel bir ögenin bulunmaması boşluk oluşturur. Bu boşluklar diller arası ve dil içi boşluklar olmak üzere iki temel başlığa ayrılmaktadır.

Lyons, sözlüksel boşlukları “dilnin faaliyet gösterdiği kültürde var olmayan bir nesneyi ifade eden bir sözlüğün yokluğuyla ilgilenmiyoruz daha da azı, çelişkili dizimsel değiştiricilerin anlamını kapsayabilecek sözlük birimlerinin yokluğuyla örneğin, “evli - bekar” veya “kare-daire” anlamına gelen bir sözlük biriminin olmaması” şeklinde tanımlar (1977: 301).

Proost, sözlüksel boşlukları, “kavramsal bir sistem z’de belirli bir y kavramı için belirli bir sözlük ögesinin x’in olmamasının bir örneğidir. Kavramsal bir sıralama sistemi, belirli bir sözlüksel alanı yapılandırır” şeklinde ifade eder (2007: 115).

Şekil 1. Kristel Proost’un Sözlüksel Boşluk Yapılandırma Pratiği

Dilsel boşluklar, bir dilde var olması gereken dilsel bir ögenin o dilde bulunmamasıdır (İlbaş, 2019: 27). Bu durum dil içi oluşan boşlukları tanımlamaktadır. Dil içi boşluklar dil konuşurunun hemen fark edebileceği türden boşluklar değildir. Dilin doğası ve canlılığını göz önünde bulundurduğumuz zaman türetilmeye açık olduğunu ve aslında dil konuşurunun bu boşlukları zihinsel algılama ya da anlık oluşumla doldurması da söz konusudur. Ancak sözcüğün sözlükselleşme sırasında oluşan eksiklikleri ya da henüz sözlükselleşmemiş olması dilsel boşlukların anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir.

Diller arası boşluklar, çeviri ve aktarma sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Bu boşluk türü *kavramsal boşluk* olarak da adlandırılmaktadır. Kaynak dilde var olan bir sözcüğün hedef dilde bulunmamasından dolayı oluşan boşluk türüdür. Kültüre bağlı olarak gelişen sözcüklerin hedef dilde bulunmamasıdır. Bu boşluk türünün açıklayıcı karşılık ve sözcük alıntılama ile telafi mümkündür. Açıklayıcı karşılıkla telafisi mümkün olmayan yahut tam anlamıyla karşılanamayan sözcükler için iki dilli sözlüklerde görsel tanıtım verilerek telafi yöntemi desteklenebilir.

Dil içi boşluklar ise, var olan bir olay, durum, kategori, çeşit ve adlandırmaların dilin söz varlığı içerisinde sözlükselleşmemiş olmasından dolayı kaynaklanan bir boşluk türüdür. Bu tür boşluklar genellikle kullanım sıklığı daha düşük olan bir alana ait durumları içerir. Dilin canlılığı ve türetme gücüne bağlı olarak dil içi boşlukların telafisi mümkündür.

Her iki boşluk türünün de alt başlıkları bulunmaktadır. Diller arası boşluğun ilk basamağını harf düzeyindeki boşluklar oluşturmaktadır. Bu boşluklar kaynak dilde olan bir sesin hedef dilde bulunmamasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Bir diğer boşluk türü ise kültürel boşluklardır. Diller arası boşlukların temelini oluştururlar.

Dil, toplumun kültürü, sözcük türetme yöntemleri, coğrafi yapısı, inançları, ihtiyaçları, siyasi bakış açısı ve tercihleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu şekillenmenin toplumlar arasında yaratmış olduğu farklılığa dayanan kültürel boşlukların telafisi mümkündür. Dil içi boşluklar ise dilbilgisel boşluk, sözlüksel boşluk, anlık boşluk olarak üçe ayrılmaktadır.

1.1. DİLSEL BOŞLUĞUN TESPİT ÖLÇÜTLERİ

Bir dilde var olan boşlukların tamamını tespit etmek mümkün değildir. Bütün boşlukların tespit edilebilmesi için dilin söz varlığını tam anlamıyla ve eksiksiz bir şekilde yansıtan veriler, sözlükler gerekmektedir. Dilin canlı bir varlık oluşunu göz önünde bulundurduğumuzda yeni eklemeler yahut artık kullanım sıklığını kaybeden kelimelerle karşılaşmak olasıdır. Bu duruma ek olarak ağızların çeşitliliği ve anlık oluşumlar göz önünde bulundurulduğunda tespit edilmesi daha da kısıtlanmaktadır.

Dilin kendi içerisinde ya da başka bir dille karşılaştırılması durumunda ortaya çıkan boşlukların tamamı dilsel bir boşluk olarak kabul edilmemektedir. Her dilin kendi sesbirimleri, biçimbirimleri, söz dizimleri gibi farklılıkları vardır. Bu durumlarda ön ekler, son ekler arasında oluşabilecek farklılıkların kimileri için boşluk sayılırken kimileri

için sayılmaz. Bu hususta önemli olan hangi dillerin karşılaştırılacağıdır fakat birbirine çok yakın olan diller ve lehçeler arasında da olası bir boşluktan söz edilebilir. Bu bağlamda oluşan eksikliklerin boşluk olarak değerlendirilmesinde uyulacak olan kural ve ölçütler önemlidir.

Boşlukların tespiti hakkında yapılan çalışmalar arasında Akşehirli (2013), Türkçede AD+lı: AD+sız Karşıtlık Örüntüsü ve Olası Sözlüksel Boşluklar adlı çalışmasında sözlük girdilerinden hareketle belirlenen biçimbirimleriyle türetilmiş sözcüklerdeki karşıtlık ilişkisini ve anlam değiştirgenini ele alarak olası boşlukların tespit ölçütleri değerlendirmesi şu şekildedir:

1. Somut bir nesneye ya da niteliğe sahip olmak
2. Soyut bir nesneye ya da niteliğe sahip olmak
3. İçinde/kapsamında somut bir varlık olan
4. Bir eylemden etkilenmiş olmak
5. Duygu durumu ya da duygusal bir nitelik
6. Bedensel ya da ruhsal bir rahatsızlık
7. Bir eylemi gerçekleştirme ya da oluş biçimi
8. Bir eylemi gerçekleştirmiş/ tamamlamış olmak
9. Deyimleşmiş ya da adlaşmış sıfatlar

Akşehirli 'nin vermiş olduğu bu ölçütlerin temelinde *belirgin* olma durumu söz konusudur. Her bir durum için verilen örneklerde karşıtlık ilkesi temel alınarak *kolyeli: kolyesiz, dolaylı: dolaysız, biberli: bibersiz, boyalı: boyasız, kinli: kinsiz, alerjili: alerjisiz, anlaşmalı: anlaşmasız, günahlı: günahsız, torpilli: torpilsiz* belirgin ya da belirgin olmamaktan kaynaklanmasına dikkat çekmektedir. GTS'de ağlamaklı sıfatı vardır fakat bu durumun karşıtı olabilecek olan **ağlamaksız* gibi bir sıfat olmamakla birlikte kavramsal açıdan durumu karşılayabilecek olan hüznü sözçüğünün karşıtı olarak verilebilecek hüzünsüz sözçüğü de yer almaktadır. Bu durumda hareketin belirginoluşu oldukça önemlidir (Akşehirli 2013: 56). Akşehirli, sözlüksel boşlukları, yeni bir sözcük oluşumunun tetikleyicisi olarak değerlendirmektedir. Türkçede en işlek eklerden birisi olan +{LIK} ekinin isim kökenli sözcüklere eklenmesi sonucunda yeni bir isim türetme olasılığına da dikkat çekmektedir (2012: 27).

Lehrer, boşluklar üzerindeki sınırlamaları imkânsız sözlüksel öğeler aracılığıyla değerlendirir ve terimin olmadığı tüm olası sözlük öğelerinin boşluk örnekleri olmadığını ifade eder ve şu şekilde değerlendirir:

- i. İmkânsız kavramlar için boşluk yoktur. Bu, "*iğdiş edilmiş kadın*" veya "*yuvarlak kare*" için boşluk varsayımı ortadan kalkar.
- ii. Var olmayan nesneler, durumlar vb. için boşluklar yoktur.
- iii. Sözlüksel bir boşluk olması için, parametreler matrisinin her satırında veya sütununda en az bir üye bulunmalıdır. '*Yeşil şişe*' için bir kelime olması mümkün olsa da böyle bir kelimenin olmaması bir boşluk değildir çünkü renk herhangi bir kap için bir parametre değildir.
- iv. Bir boşluğun varsayılmasında kullanılabilmesi için bir bileşen, bir alanda en az bir kelimede görünmelidir.
- v. Boşlukları varsaymakla ilgili bileşenler, bir sözlük alanındaki temel kelimelerle sınırlıdır. Çevresel sözcüklerde bulunan bileşenler, boşlukları varsaymakla ilgili değildir (Kolman, 2011: 22).

Lyons, boşluk olarak değerlendirilecek sözcükler üzerine, bir sözcüğün belirli bir anlamda kullanılabileceği koşulların olma olasılığı açısından hiçbir sorun oluşturmayan bazı açık sözcük boşluklarının varlığından bahseder. Örneğin Fransızca "haute": "bas" (yüksek: düşük), İngilizce "long": "court" (uzun: kısa). "Derin" anlamına gelen "profond" ve derin anlamına gelen "deep" sözcükleri vardır, ancak bu sözcüklerin zıttı yoktur. İngilizcede "shallow" (sığ), "profound: deep" ("derin") reddedilir ya da sözcük boşluğunu doldurmak için "peu profond" (küçük bir dereceye kadar derin) kullanılır. Fransızca "bas", "court" (düşük: kısa) vb. gibi sözlük birimlerinden yoksun olsaydı ve "peu haute", "peu long" (biraz yüksek: biraz uzun) vb. ifadeleri düzenli olarak kullanıyor olsaydı sözcük boşluklarından bahsedilemeyeceğini ve örneklerden hareketle zıtlık teorisini esas alarak boşlukların tespit edilebileceğini belirtir (1977: 302-305).

Proost, Lehrer ve Lyons'un görüşlerine ek olarak, sözcük boşluklarına ilişkin tamamen yapısalcı bir görüşün, sözcük boşlukları olgusu için gerekli olan kavramsal boyutun göz ardı edileceğini ve belirli bir dilde sözlükleşmemiş ayrımları sözlükleştirecek var olmayan ifadelerin, sözlük boşluklarının örnekleri olmadığını söylemek, bu var olmayan ifadelerin konuşmacının zihnindeki kavramlara karşılık gelmeyeceğini ve böyle bir durumda çok sayıda sorunlu durumları ortaya çıkaracağını ifade etmektedir (2007: 106).

Proost, boşlukların tespiti için sözcük boşluğu olarak sayılan şeyin söz konusu alanın yapısına bağlamaktadır. Proost'a göre bir sözlüksel alanın yapısı, o alana ait ifadelerin sözcükleştirdiği anlamsal özelliklerin sayısı ve türü ile belirlenir. Sözlüksel öğelerin anlamı, bir veya birden fazla anlamsal özelliklerin kombinasyonları olarak tanımlanabilir. Her olası özellik sözlüksel öğeye karşılık gelmez; bazıları sözlükselleştirilemez. Ancak, sözlükselleştirilemeyen her özellik kombinasyonu sözlüksel boşluk olarak kabul edilemez. Bu durumlarda boşluğun belirlenebilmesi için ölçütleri şu şekildedir:

i. Bir konsepte karşılık gelir; (Mantıksal olarak kavranamayan özelliklerin kombinasyonları, kavramlara karşılık gelmez. Bu tür kombinasyonlardan kaynaklanan boşluklar, prensipte, yani olası sözlüksel öğelerle doldurulamayabilir. Bu tür özellik kombinasyonları, sözlüksel boşluk statüsüne sahip değildir, yalnızca matris ürünleridir)

ii. Ortak insan pratiği olarak kabul edilen şeyle uyumlu bir davranış kalıbını temsil eder; (Yaygın insan pratiğinden sapan davranış kalıplarını temsil eden özelliklerin kombinasyonları, kavramsal olarak kavranabilir olsalar bile, prensipte sözlükselleştirilmeyebilir)

iii. Anlam ile ilgili tüm anlamsal özellikleri kapsayan özel bir sözlük ögesi yoktur. (Daha az spesifik bir sözlük ögesi, daha spesifik olanın yokluğundan kaynaklanan bir boşluğu doldurmaz) (2007: 113-115).

İlbaş (2019), boşlukların tespitleri için Fischer'in üst anlamlılık, eş anlamlılık ve karşıt anlamlılık bağlamında sözcüksel ilişki örüntüsü ve Proost'un anlamın kavramsal düzeyinde oluşan boşluklar, anlamın sözlüksel düzeyinde oluşan boşluklar olmak üzere farklı düzeyde oluşan boşluk türlerinden hareketle Türkiye Türkçesinde akrabalık adları, evcil hayvan adları ve renk adlarında sözlüksel boşlukları tespit etmiştir.

Bir dilde var olan boşlukların tümünün tespit edilmesi oldukça güçtür. Bu duruma bir sınırlama getirerek +{LIK} eki ile türetilmiş sözcükler ele alınacaktır. Tespit ölçütlerimiz Lehrer'in tespit yöntemlerinden hareketle şunlardır:

i. Bir matris oluşturmak için, bir dilin semantik alanında sözlüksel öğeler bir araya getirilir.

ii. Temsil edilebilecek ama olmayan kombinasyonları arayarak boşlukların varlığını tespit edilir.

iii. Bir başka olası, ancak daha az umut verici kısıtlama, bir boşluk olması için bir şeyin, olayın, olgunun vb. varlığını gerektirir.

iv. Tespit edilen bulgular matrise yerleştirilir.

v. Asgari gereksinim, herhangi bir satır veya sütunda en az bir sözlüksel ögenin bulunması gerekir.

vi. Ortaya çıkan veriler şekil, malzeme ve işlev olacaktır. Bu tür bir analiz her türlü sözcük boşluğunu ortaya çıkaracaktır.

vii. Genel olarak matris ne kadar düzenli olursa, sözlüksel boşluk o kadar belirgin olur (1970: 257-262).

viii. Ölçütler belirlenirken uygun görülmeyen sözcükler ise şu değerlendirmeye tabii tutulmuştur.

i. Anlamsal olarak birbirini karşılayan sözcükler

Babalıq “babalık”, sabırsızdıq “sabırsızlık”, savlıq “sağlık”, tezdik “tezlik”, adımdıq “adımlık”, Qasaptıq “kasaplıkla ilgili”, maldıq “mallık”, qıstıq “kıklık”, toqtıq “tokluk”, ulılıq “ululuk”, ustalıq “ustalık”, uzındıq “uzunluk”, irilik “irilik”, işimdik “içecek”, ıstıq “sıcak”, ıntızarlıq “ihtirashlık”, şattıq “mutluluk”, tirilik “dirlik”, pāktik “paklık, temizlik”, namıssızdıq “namussuzluk”.

ii. Kavramsal olarak ve sözcüğün kuruluşu olarak benzer yapılar

Qamığuvşılıq “ağıtçılık”, şapqınşılıq “istilacılık”, navbayşılıq “fırincılık”, tındırımdılıq “dikkatlilik”, tilenşilik “dilencilik”, abaysızdıq “dikkatsizlik”, abıroysızdıq “değersizlik”, baysaldılıq “sabırlılık”, jılğışılıq “atçılık”, opasızdıq “iki yüzlülük”, oyşıldıq “düşünürlük”, nāsılşıldik “ırkçılık”, ormanşılıq “ormancılık”, şübālanuvşılıq “şüphecilik”, uyımdastıruvşılıq “düzenleyicilik”.

2. DİLLER ARASI BOŞLUKLAR

2.1. HARF DÜZEYİNDE BOŞLUKLAR

Kazak Türkçesi alfabesinde “Ə, K, H, X, L, LL, B, B” harflerinin Türkiye Türkçesi alfabesinde harf karşılığı olarak olmamasından kaynaklanan harf düzeyinde boşluklar görülmektedir. Türkiye Türkçesi alfabesinde bulunmayan “L, LL” çift sesli harfler ve e-a arası bir harf olan “Ə” boşluk yaratmaktadır. Bu duruma ek olarak “B” ayırma işareti Türkiye Türkçesinde “kesme işareti” alfabede yer almamakla birlikte dilbilgisinin konusudur. Türkiye Türkçesi alfabesinde ve dilbilgisinde yer almayan “B” ve “Q” harfi tam anlamıyla harf düzeyinde bir boşluktur. Arapça ve Farsçadaki “X” sesi Kazak Türkçesinde bazı durumlarda düşer ve bazen bazı durumlarda ise “K” sesine dönüşür. Bununla birlikte bu ünsüzün birçok yerde korunduğu da görülür. “X” sesi sadece Arapça ve Farsçada bulunduğundan, değişim sadece bu dillerden alıntı yapılan sözcüklerde karşımıza çıkmaktadır (Mutlu, 2021: 405).

Harf düzeyinde boşluklar diller arası boşluklar içerisinde ele alınan ve ilk basamağını oluşturan boşluk türüdür. Dillerin karşılaştırılması durumunda ortaya çıkarlar. Fakat bir dile başka dillerden geçmiş alıntı sözcüklerde oluşur çünkü diller arası çeviri yapılırken ses çevirisi yapılmaz. Dolayısıyla kaynak dilde var olan bir sesin ve bu sesin işaretleyicisi olan harfin hedef dilde bulunması zorunlu değildir. Bununla birlikte herhangi bir sebeple bir dilden başka bir dile geçmiş olan sözcüklerde alfabe farkından dolayı ses düzeyinde boşluklar oluşabilir (İlbaş, 2019: 37). Başka dil ya da dillerle yoğun etkileşim halinde olan bir dil, bu dil(ler)den söz varlığı boyutunda yaptığı çok sayıda kopyalamayla beraber, bu kopyalamaların yoğunluğuna bağlı olarak sesbilgisi boyutunda kopyalamalar da yapılabilir. Bu boyutta kopyalama yapılabilmesinin ön şartı, yoğun söz varlığı ve belki de biçimbilgisi kopyalamalarıdır. Kopyalanan sözcükbirimlerle beraber bu birimlerin anlam ayırt edici sesbirimleri de kopyalanır. Alt sesbirim (alafon) durumundaki bir ses, sesbirim (fonem) halini alabilir (Sarı, 2013: 9).

Dillerin ve alfabelerin ünlü ve ünsüz sistemleri farklı olduğu için bu ses ve harf farklılıkları da olağandır (İlbaş, 2019: 38). Sesbirimsel boşluklar, verici dilde mevcut olan bir sesin alıcı dilde mevcut olmayışıyla ortaya çıkar, verici dilden yapılan sözcüksel bir kopyalamada, alıcı dilde mevcut olmayan bir sesin bulunması, bu sesin alıcı dilin ses dizgesine yerleşimine neden olur (Sarı, 2013: 9).

Türkiye Türkçesinin alfabesini oluşturan Latin alfabesi ve Kazak Türkçesi için uyarlanan Kiril alfabesini değerlendirildiğinde “ä, q, ts, şç, ayırma işareti, inceltme işareti” harfleri de bu boşluğa örnek verilebilir. Kazak Türkçesinde “Ғ ғ” harfiyle gösterilen ses transkripsiyon alfabesinde “Ñ ñ” ile karşılanmaktadır. Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde bulunan bu ses Türkiye Türkçesinde yalnızca ağızlarda yaşamaktadır, ölçünlü dilde bulunmamaktadır.

2.2. DİLBİLGİSEL BOŞLUKLAR

Diller kaynakları ve birbiriyle yakınlıklarına bağlı olarak dil ailesi oluştururlar. Her dil sesbirimlerin yazım ve seslendirilmeleri, sözcük türetme yöntemleri bakımından farklılık göstermektedir.

Zaman kavramlarından ve zamanı ifade eden yapılardan hareketle, İngilizcede yer alan *continuous tense* süreç ifade eden bir zaman kalıbıdır. Bu durumun Türkçede bulunmaması ve dilbilgisel bir işaretleyicisinin olmamasından kaynaklı olarak oluşan dilbilgisel boşluk söz konusudur (İlbaş, 2019: 54). Türkçedeki -mışlı geçmiş zaman Rusça için dilbilgisel boşluk örneğidir. Rusçada yer alan bükümlerin çoğu Türkçe için dilbilgisel boşluk olacaktır (Kozan, 2014: 70).

Arapça (müzekker, müennes), Rusça (мужскойрод, женскийрод, среднийрод), İngilizce (üçüncü tekil kişi için cinsiyete bağlı olarak he, she) gibi sözcükleri cinsiyetle ilişkilendiren dillerde yer alan yapılar Türkçe için dilbilgisel boşluk oluşturmaktadır.

Lyons, zamirlerden hareketle "hangi varlık?" anlamına gelen soru zamirinin olmamasını ve İngilizce (veya daha yakın dillerden herhangi birinde) bunun yerine kullanılan, “kim?” ve “ne?” ayrımını, cinsiyet ayrımlarını kestiği Fransızca, Almanca ve Rusça gibi dillerde yapıldığını belirtmek ilginç bulmaktadır. Zamir sisteminin başka bir yerinde ve ayrıca Türkçe gibi bir dilde (kim? vs. ne?) cinsiyeti yoktur. Biri ve bir şey ne bir kişi ne de bir şey olan herhangi bir şeyle ilgili olarak aynı boşluğu bırakır (1977: 763).

2.3. KÜLTÜREL BOŞLUK

Dil, toplumun bir yansımasıdır ve günlük hayatın alışlagelmiş olaylarında, bilimde, düşüncede, iletişimde, geleneklerde, sanatta, inançlarda, eğitimde, ekonomide kısacası hayatın her alanında bir koordinasyon oluşturarak toplumsal düzeni sağlamaktadır (Dağabakan, 2006: 210). Dil, toplumun kültürü, sözcük türetme yöntemleri, coğrafi yapısı, inançları, ihtiyaçları, siyasi bakış açısı ve tercihleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu şekillenmenin yanı sıra yaşanan tarihi olaylar ve

sorunlar için de çeşitli sözcükler türetilmiştir. Bahsedilen durumlar ve dil arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

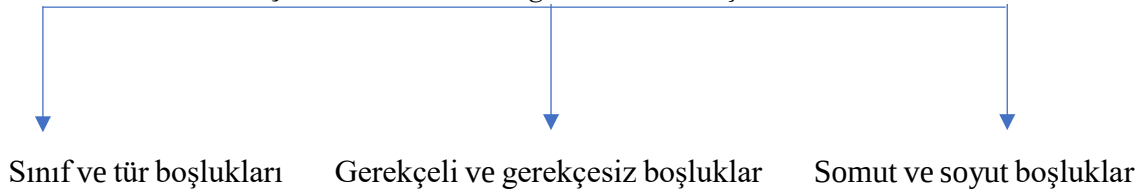
Bir toplumda içerisinde kültürel öge barındıran bir sözcüğün zihinde canlandığı anlam diğer bir toplum için aynı anlamı canlandırmayabilir. Toplamların yaşamış oldukları bu farklı durumlar ve gelişmeler sonucu dile yerleşmiş ve sözlükselleşmiş olan sözcükler farklı bir toplum için boşluk yaratabilmektedir. Bu boşluk türü “kültürel boşluk (culturel gap)” olarak adlandırılmaktadır. Kültürel boşluklar, kaynak kültür ve erek kültürde var olan aynı nesne/olgunun ‘değer farklılığı’nı yansıtmaktadır (Kozan, 2014: 70). Diller arası boşluklar içerisinde yer alan boşluk türü çeviri ve aktarma sırasında ortaya çıkmaktadır. Kozan’ın ifadesiyle bu durum “çevrilmezlik” olarak da adlandırılmaktadır (2014: 191).

Eker, çeviri veya aktarım sırasında iki dil arasında bütün kelimelerin aktarılmasının her zaman mümkün olmadığını ve iki dil dizgesi arasında derin kültürel farklılıklardan dolayı bu durumu “kelime eksikliği” olarak değerlendirmektedir (2015: 163).

Öksüz’e göre çeviriler sırasında Rus kültürüne ait olan bir sözcüğün tam anlamının verilememesi yahut verilen anlamın olguyu tam olarak karşılayamadığı durumlarda kültürel bir boşluktan söz edilebilir. Rusçada yer alan “*peçka, peç*” gibi sözcüklerin Türkçe karşılığı olarak “*fırın, soba*” anlamlarının verildiği fakat Türk kültüründe var olan soba ile Rus kültüründeki sobanın farklı olmasından kaynaklanan kültürel boşluk söz konusudur (2011: 53-60).

Kültürel boşluklar kendi içerisinde çeşitlenmiştir. Rus dilbilimci İ.A. Sternin, boşlukları aşağıdaki guruplara ayırmaktadır (Kozan, 2010: 31).

Şekil 2. İ.A. Sternin’e göre Kültürel Boşluk Türleri

i. Somut ve soyut boşluklar: Türk kültüründe yer alan “*tarhana, künefe*” Rus kültürü için somut bir boşluk oluşturur. Soyut boşluklar ise daha nadirdir. Türkiye

Türkçesinde yer alan “*hikmet*” sözcüğü soyut bir boşluk oluşturmaktadır (Kozan, 2010: 31).

ii. Sınıf ve tür boşlukları: Rusçadaki çilek, ahududu, yaban mersini, kuş burnu, kuş üzümü gibi meyveleri birleştiren ‘*ягоды*’ Türkçe için bir sınıf boşluğudur. Rusçadaki mantar isimleri olan ‘*нодберезовик*’ (genellikle akağaç altında yetişen mantar türü) tür boşluğuna örnek verilebilir (Kozan, 2010: 31).

iii. Gerekçeli ve gerekçesiz boşluklar: Hedef kültürde karşılayacak bir kavramın bulunmamasıdır. Bu durum dini, siyasi, geleneksel kıyafet, yeme içme kültürü gibi farklı değerler içeren sözcüklerden kaynaklı oluşan boşluk türüdür. Türkçede yer alan “*namazlık, altın günü, çiğköfte*” Rus kültürü için gerekçeli boşluk, gerekçesiz boşluklar ise durumun gerçekte var olması fakat dilsel düzeyde bulunmamasıdır (Kozan, 2010: 31).

Kozan, kültürel boşlukları üç ana başlığa ayırmaktadır. Boşlukların ya hedef kültürde bulunmamasına ya da var olan nesne/olgunun değer farklılığına dayandırmaktadır (2014: 70).

Şekil 3. Olena Kozan’a göre Kültürel Boşluk Türleri

i. Etnografik boşluk: Türk kültüründe var olan “*kaf dağı, çınar ağacı*” gibi kültüre ait kavramlar Rus kültüründe herhangi bir çağrışım uyandırmaz. Rus kültüründeki “*лес*” (orman; masallarda mitolojik varlıkların yaşadıkları, baş kahramanlarının mutlaka gittikleri yer) Türk kültüründe bir çağrışım uyandırmamaktadır. Bu duruma ek olarak coğrafi adlandırmalar ve o coğrafyaya özgü oluşan nesne/olgular da etnografik boşluklar olarak değerlendirilmektedir. “*Mersin (tantuni), Karadeniz (horon)*” gibi örnekler Rus kültürü için etnografik boşluklardır (Kozan, 2014: 70).

ii. Psikolojik boşluk: Rus kültüründeki film ya da kitap anıştırmaları Dvenadtsat Stulyev kitabından “*‘И мым Османа понесло...’* (abartılı olarak konuşan ve kendi abartmalarına inanmaya başlayan kişi için söylenir) (Kozan, 2014: 71). Türk kültüründe Karagöz ve Hacivat gölge oyununda yer alan “*Beberuhi*” (yaşı büyük akli küçük aptal, cüce bir tiptir) Türk kültüründe sevimsiz, budala anlamlarını karşılayan insanlar için söylenmektedir. Her iki durumda psikolojik boşluklar yaratmaktadır.

iii. Davranışsal ve bedensel boşluk: Türk kültüründeki ‘hayır/yok’ demek için yapılan hareket, üzüntü ve şaşırma eylemlerini ifade eden hareket, el öpme geleneği, samimi arkadaşlar arasında selamlaşmayı ifade eden iki yanaktan öpüşme Rus kültürü için davranışsal boşluklardır (Kozan, 2010: 34).

Kültür konsepti, dil-kültür-insan ilişkilerini ele alan kültürdilbimin temel konularından birisidir. Bu noktada ele alınması gereken özolgu (realiya) ve özdil öğeleridir. Özolgular, sözcüğün milli-kültürel değerlerini taşırlar ve sadece bir kültüre özgüdürler (Alimjanova, 2016: 57). Özdil ögesi ise içerisinde ülkedilbilimin konusu olan eşdeğeri olmayan sözcükler ve boşluklar, törenler, ritüeller, efsaneler, gelenekler, batıl inançlar, dilin paremiyolojik katmanı, ölçütler, klişeler, simgeler, ritüeller, imgeler, dillerin biçimsel yönü, dil davranışları, din ve dil ilişkisi, dil kuralları alanını içeren sözcüklerdir (Alimjanova, 2016: 99). Tanımlardan hareketle özdil öğeleri ve özolgu ifadeleri de kültürel boşluklara örnek olarak verilebilir. Bu duruma örnek olarak Kazak Türkçesinde yer alan *beşpamak* (geleneksel Kazak yemeği) yemeği bir özolgu ifadesi, *qımızmurındıq* (kısrağın ilk sütünü komşulara ikram etme) adeti ise özdil ögesidir her iki durum içinde Türkiye Türkçesi açısından kültürel bir boşluk söz konusudur.

Aynı dil ailesine mensup dillerde dahi çeşitli farklılıklar görmek mümkündür. Hatta bu yakın lehçeler arasında da kolaylıkla gözlemlenebilir. Dışarıdan bakıldığında her ne kadar kültürel açıdan birbirine çok yakın olan lehçelerin sözvarlıkları benzer görülse de derinlemesine incelendiğinde kültürel farklılıklardan kaynaklanan bir takım anlamsal değişiklikler göz çarpmaktadır (Kulamshaeva, 2016: 79).

Kazak Türkçesi sözlüğünde yer alan “*Бұлық*” (semaverin, çaydanlığın buhar çıkaran deliği), “*Жолдық*” (genç kızların bayramlarda sevgililerine verdikleri işlemeli, oyalı mendil), “*Теңгелік*” (bir ucu delinerek giysi üzerine takılan gümüş para) sözcüklerini Türkçe Sözlükte karşılayacak bir sözcük bulunmamaktadır. Bu sözcükler kültürel boşluğa örnek olarak verilebilir. Türk kültüründe yeri olan ‘yüz görümlüğü’ ifadesi İngiliz toplumunda bulunmayan bir kavramdır ve bu kavramın sözlüksel karşılığı İngilizcede bulunmaz, burada kavramın olmamasından doğan bir boşluk söz konusudur (İlbaş, 2019: 52).

Kültürel boşlukların önemli olduğu bir diğer nokta ise yabancı dil öğrenimidir. Avrupa Ortak Başvuru Metninde¹ sözcük öğretimine verilen önem açıklanmaktadır. Yabancılar Türkçe Öğretimi hususunda kültürel öğeler içeren sözcüklerin öğretilmesi, tanıtılması açısından sorun oluşturabilmektedir. Örneğin Hindistan’da ‘hayır’ anlamında yapılan kafa sallama hareketi Türkiye’de belki anlamına gelir (Dindar, 2019: 100). Kazakların meşhur iki elle karşısındakinin elini sıktığı selamlama şekli ise derin ve iyi niyetli bir anlam içermektedir (Tülbasiyeva, 2004: 67). B1 ve B2 seviyesinde öğrencinin kültürel yapıları içeren konuşma kalıplarını da öğrenmesi gerekmektedir. Bu noktada kültürel boşlukların telafisi için grup çalışması, rol oynama- canlandırma- doğaçlama yapılması öneme sahiptir.

Kültürdilbilimsel yaklaşım üzerine Kozan (2010; 2014a; 2014b), Alimjanova (2016) gibi çalışmalar dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların yanı sıra Dağbakan (2006), Öksüz (2011), Eker (2015), Kulamshaeva (2016a; 2016b), İlbaş (2016, 2019a; 2019b, 2020), Koç (2017), Müstecaplıoğlu (2018) çalışmalar da bulunmaktadır.

2.4. SÖZLÜKSEL BOŞLUKLAR

Sözlükselleşme (*lexicalization*), genellikle “yeni bir sözcüğün dilde belirli bir sözcüksel içerikle, belirli bir çapta yaygınlaşması, tutunması” anlamında kullanılan ve olgudan çok süreç belirten terimdir (Akşehirli, 2012: 21).

Sözlüksel boşluklar çeviri sırasında ortaya çıkabileceği gibi dilin kendi içerisinde de var olabilir. Kaynak dilde herhangi bir kavramı ifade edecek bir ögenin bulunmaması sözlüksel boşluk oluşturur. Sözlüksel boşluklar “*lexical gap*” olarak da adlandırılmaktadır. Akşehirli, sözlüksel boşlukları tanımlandığı halde adlandırılmamış ya da sözlükselleşmemiş kavramlar olarak değerlendirmektedir (2013: 49).

Akşehirliye göre, dili konuşanlar için yeterince canlı ve belirgin bir kavram olması gerekir. Bu duruma örnek olarak “*ense, elmacık*” gibi sözcüklerin İngilizcede olmamasının sebebini beden bu bölgelerinin yeterince canlı ve belirgin olmamasından kaynaklı olarak ortaya çıkan kavramsal bir boşluk oluşturduğunu görüşündedir (2013: 50).

Kulamshaeva, sözlüksel boşlukları “*herhangi bir dildeki bir kavramı karşılamak için hedef dilde “eşdeğerleri”nin bulunamaması durumunda hedef kültürdeki en yakın,*

¹ http://www.dilbilimi.net/ab_diller_icin_ortak_avrupa_basvuru_metni_meb_tarafindan.pdf, (Erişim Tarihi:12.02.2022).

kabul edilebilir eşdeğeri, veyahut sadece açıklayıcı karşılığı ile verilmesi, bazı durumlarda da kavramsal boşluktan dolayı hatalı bir eşdeğer olarak verilmesi; ya da kültürel farklılıklardan dolayı o kavramın hedef dildeki sözlüklerde hiç yer almaması yahut atlanmış olması durumu' olarak tanımlamaktadır. Kırgız Türkçesinde yer alan “kıyak”, “tebetey” gibi milli unsurlar içeren sözcüklerin aktarımı ve açıklanması sırasında gerek çevirmen gerek sözlük hazırlayıcısı tarafından istemli yahut istemsiz bir şekilde yanlış açıklamasının verilmesinin ya da göz ardı edilmesi durumlarını da sözlüksel boşluk olarak değerlendirmektedir (2016: 372).

Diller arası boşluk sözlüksel boşluk çeviri sırasında veya iki ya da ikiden fazla dillerin söz varlıklarının karşılaştırılması, incelenmesi sırasında ortaya çıkmaktadır. Her toplumun gelişim hızı, bakış açıları, tarihi geçmişleri birbirinden farklıdır. Dil, konuşurlarının tarihi, coğrafi, dini ve kültürel yaşantıları sonucunda gelişim göstermektedir. Toplamların sözcük türetme yöntemleri, söz varlıkları da bu gelişime ayak uydurmaktadır. Dolayısıyla bir dilde sözcükselleşme sonucu ortaya çıkan sözlüksel bir kavram diğer dilde bulunmayabilir. Bu durum, diller arası sözlüksel boşlukları oluşturur. Genellikle kültürel boşluk olarak değerlendirilen sözlüksel boşluklar iki noktada birbirinden ayrılmaktadır. Kültürel boşluklar genellikle milli öğeler, ritüeller, inanç terimleri gibi noktalarda karşımıza çıkmaktayken sözlüksel boşluklar ise daha çok kullanım sıklığına bağlı olarak sözcükselleşmenin gerçekleşmesi yahut gerçekleşmemesi durumunda karşımıza çıkmaktadır.

Sarı, sözlüksel boşluk türünün telafisi için kopyalama yöntemini önermektedir. Bu kopyalamalar yapılırken ise iki duruma dikkat edilmelidir:

1. Kaynak dilden hedef dile kopyalanan sözcüklerin ses, biçim ve anlam özellikleri aynen korunabileceği
2. Bu sözcükler anılan özellikler bakımından tümüyle ya da belirli bir ölçüde yerleşebilir (Sarı, 2013: 1-27).

Sözlüksel boşluklar için farklı adlandırmalar mevcuttur. Akşehirli (2013) ve Boz (2016), olası sözlüksel boşluk, İlbaş (2019), görece boşluk olarak adlandırmaktadırlar.

Dilsel boşluk üzerine yapılan çalışmaların arasında Akşehirli (2012; 2013), Sebzecioğlu (2013), Sarı (2013; 2015), Kulamshaeva (2016a; 2016b), Boz (2016), İlbaş (2016, 2019a; 2019b; 2020) gösterilebilir.

3. DİL İÇİ BOŞLUKLAR

3.1. SÖZLÜKSEL BOŞLUKLAR

Dil konuşurlarının kolaylıkla fark edemediği boşluk türüdür. Zihinde bir anlamı canlandıran fakat sözcük olarak karşılığının bulunmamasından dolayı kaynaklanan boşluktur. Bu noktada sözlükselleşmenin mühim bir rol oynadığı görülmektedir. Sözlükselleşmenin ilk şartı sözcüğün kullanım sıklığıdır. Bir sözcüğün dil konuşurları tarafından anlaşılması fakat karşılayacak sözlüksel bir ögenin bulunmaması durumunda zaman içerisinde dil konuşurları tarafından benimsenmesi ve kullanım sıklığının artması durumunda yeni sözcüğün ortaya çıkması sözlükselleşmeyi oluşturur.

Sebzecioğlu, anlık sözcüğün benimsenmesiyle yeni sözcük, yeni sözcüğün de zaman içerisinde yerleşikleşmesiyle sözlükselleşerek ölçünlü dilin sözlüğünde yer alabilmesi üzerinde durmaktadır. Yerleşikleşme için, bir sözcüğün yerleşikleşmesi; ekonomi ilkesi açısından elverişli olması, kavramsal /sözlüksel bir boşluğu doldurması, stilistik, etkileyicilik gibi tahmin edilebilir gerekçeler; sesbilim, biçimbilimi anlambilim ve sözdizimsel düzeylerdeki kısaltmalar dışında, tahmin edilemez bir sürecin sonucu olarak değerlendirmektedir. Sözlükselleşme ise, “bir sözcüğün kısmen bağlam-bağımlı olmaktan kurtularak sözlük içerisinde yer bulabilmesi ile ilişkilidir” şeklinde ifade edilmektedir (2013: 17-74).

Akşehirli, sözlüksel boşlukları yeni sözcük oluşumun tetikleyicisi olarak değerlendirmektedir. Dizge ve norm ayırımına bağlı olarak sözlüksel boşlukları iki ana başlığa ayırmaktadır. Dizge, dilde nelerin mümkün olduğunu belirleyen kurallar kümesidir ancak diller bütünüyle bu dizgeyi kullanmazlar. Genel kullanımda olmayan dizge olasılıkları da vardır. Örneğin, Türkçenin en işlek türetme eklerinden biri olan +{LIK} ekinin bütün ad türü sözcüklere eklenerek yeni bir ad oluşturma olasılığı vardır. Kural dışı türetmeler dışında bütün anlık oluşumların dilin bu dizgesel potansiyelinin gerçekleşmesi olduğu, bu potansiyel kullanımın ise norm haline geldiğini belirtmektedir (2012: 27).

Dil konuşurları tarafından anlaşılan fakat sözlükte yer almaması durumu gerek sözlükselleşme sürecine gerek sözlüğün kendi içerisindeki boşluktan da kaynaklanabilir. Bu durumda tespit ölçütlerine başvurmak önemlidir.

İlbaş, bir dilin söz varlığında bulunmayan sözlüksel ögelerin tespiti için iki koşul önermektedir:

- i. Benzer bir kavramın o dilde sözlükselleşmiş olması
- ii. Kavramın, dili konuşanların zihninde var olması (2019: 57).

Akşehirli, belli bir alana ait sözlüksel boşlukların tespiti için;

- i. Alt ve üst anlamlılık
- ii. Eş anlamlılık ve karşıt anlamlılık ilişkileriyle oluşan sözcüksel ilişki örüntüsü belirlenmesi koşullarını önermektedir (2013: 49).

3.2. DİLBİLGİSEL BOŞLUK

Dilin detaylı incelemeleri sonucu elde edilebilecek verilerle var olan yapıların arkaikleşmesi durumu muhtemeldir. Dilin canlı ve gelişime açık olması göz önünde bulundurulduğu zaman kendi içerisinde oluşabilecek bir boşluktan söz etmek gereksiz olacaktır. Ancak sözcük türetme aşamasında yahut kurallara uygun olduğu halde henüz sözcükselleşmemiş olabileceği ve var olan düzensizliklerin ise dilin doğası gereği oluşan özelliği olabilir.

Akşehirli, dilbilimsel oluşum nedenlerine göre dilbilgisel boşlukları ikiye ayırır:

i. Dizgesel boşluklar: Dilin biçimbilimsel sözcük oluşum kuralına uymayan ve bu nedenle tek bir sözlükbirimle ifade edilemeyen kavram ya da olgulardır. Çekim eklerinden sonra türetme eklerinin gelememesi nedeniyle kız+ım+sız gibi bir sözcüğün kullanılmasının olanaksız olduğunu bu nedenle “kızım olmadan, kızım olmaksızın, kızımın olmadığı durum, yer, zaman” gibi yapılar ile kullanılarak sözlükselleşmemiş bir birimin bulunmamasından kaynaklanır.

ii. Geçici boşluklar: Sözcük türetme kuralına uygun olduğu halde henüz türetilmemesinden kaynaklı boşluklardır. Türkçede {+cII} ekinin evcil, insancıl vb. kelimelerin varlığına karşın kitapçıl sözcüğünün türetilmemesi geçici boşluktur. Fakat gereksinim anında türetilmesi olasıdır (2013: 50-51).

İlbaş, adıl kaynaklı şimdiki zaman çekimi, iyelik kaynaklı kişi biçimbirimlerini görülen geçmiş zaman ve dilek- şart kipliği biçimbirimleri, emir istek kipliği kişi biçimleri üzerinden ele almaktadır. Gerek adıl gerekse iyelik kaynaklı biçimbirimlerin sıfır biçimbirimle yapıldığını ifade etmektedir (2019: 60).

3.3. ANLIK BOŞLUK

Chomsky’ye göre dil becerisi taklit yöntemiyle kazanılmaz. Tıpkı ergenlik çağı gibi zamanı gelince kazanılan bir şeydir. Dil öğreniminin uyarandan bağımsız olmasını

ve yaratıcılığın da önemli olduğunu savunur. Özetle insan daha önce duymadığı bir sözcüğü ifade edebilir (Altınörs, 2020: 221-223).

Anlık sözcük (nonce word), özel veya belirli bir durumun gerektirdiği ihtiyacı karşılamak için, tek kullanımlık veya geçici olarak o an ve irticalen üretilen ve kişisel bir yaratı olmasına koşut bir daha asla kullanılmama olasılığı olan, bağlam-bağımlı doğal sözcük veya ifadedir (Sebzecioğlu, 2013: 18).

Anlık sözcükler genellikle konuşma anında ortaya çıktığı için yapılacak olan çalışmalarda başvuru yapılabilecek belirli bir kaynaktan söz edilemez. Anlaşılacağı üzere insan ve insan psikolojisinden kaynaklanan bu boşluk ancak dil konuşurları tarafından benimsenmesiyle ortaya çıkan yeni sözcüğün, sözcükselleşme süreci içerisinde yazı dilinin sözlüğüne girmeye aday olduğu zaman bir kaynak olarak kullanılabilir (Sebzecioğlu, 2013: 17). Çocuk dilinde sıklıkla görülen anlık oluşum kavramların var olan karşılıklarının çocuk zihin sözlükçesinde olmamasından ya da edilgen durumda bulunmamasından kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır (İlbaş, 2019: 68).

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜKSEL BOŞLUKLARIN TELAFİ YÖNTEMLERİ

4. SÖZLÜKSEL BOŞLUKLARIN TELAFİ YÖNTEMLERİ

Dilde herhangi bir kavramı ifade edecek sözlüksel bir ögenin bulunmaması boşluğu oluşturur fakat bu boşluklar geçici boşluklardır. Dil, doğası ve yapısı gereği boşluğu kabul etmeyecek ve boşluğu dolduracaktır. Kavramsal olarak karşılığı bulunmayan olguların, anlamsal olarak karşılıkları verilebilir. Bu karşılıklar gerek bileşik yapılar gerekse açıklamalarla yapılabilir.

Bahsedilen duruma örnek olarak Kazak Türkçesi Sözlüğünde yer alan “*Jılıvsızdıq*” sözcüğünün açıklaması “*Sıcak olmama durumu*” şeklinde verilmiştir. Türkiye Türkçesinde sıcak olmama durumunun karşılığı olarak ılık ya da soğuk sözcükleri verilebilir. Bu kavramı karşılayacak “*Sıcaksızlık*” sözcüğün olmaması da sözlüksel bir boşluktur. Verilen açıklamaya uygun bir kavramın bulunmaması fakat anlamsal olarak karşılanması söz konusudur.

KTS’de yer alan “*Tusarlıq*” sözcüğünün açıklaması “*Atın ayağının, köstek veya bukağı vurulmaya elverişli ince kısmı, ayak bileği*” olarak verilmiştir (2003: 557). TT-KTS’de “*Ayak bileği*” bileşik sözcüğüne karşılık olarak verilen açıklamada “*Жіліншiк*” ve “*Cupaқ*” sözcükleri verilmektedir (2019: 50). Coğrafi farklılıklar ve temelinde gelişen farklılıklardan dolayı at ve at kültürünün yaygınlığı, sözcüklerin kullanım sıklığı ve belirgin olma durumlarından kaynaklanan boşluk söz konusudur fakat anlamsal olarak karşılığı mevcuttur.

Sözcüklerin belirginliğine ve canlılığına bağlı olarak Türkçe sözlükte “*Kalpsiz, dilsiz, midesiz, göbeksiz*” sözcükleri bulunurken “*Ciğersiz, bağırsaksız, turnaksız, böbreksiz*” sözcükleri bulunmamaktadır ancak dil konuşuru bu ifadeleri kullandığı zaman karşı tarafın anlaması olasıdır. Bu noktada kavramın kullanım alanı, algılanışı, kullanım sıklığı ve belirginliği önemlidir.

Olgunun kavramsal olarak karşılanamadığı veya sözlükselleşmenin gerçekleşmediği durumlarda telafi yöntemleri kullanılır. Diller arası boşluklarda “*açıklayıcı karşılıklar*” ve “*alıntı sözcükler*” dil içi boşluklarda ise “*çok anlamlılık*”, “*anlık oluşum*”, “*geri oluşum*”, “*kodlama*” gibi yöntemlerle telafileri mümkündür.

4.1. DİLLER ARASI BOŞLUKLARIN TELAFİSİ

4.1.1. Açıklayıcı Karşılıkla Telafi

Açıklayıcı karşılıklar, kültüre ait olan olgu/ nesnenin çevirisi yapılırken hedef dilde yorumlama veya benzetme yardımıyla yapılan açıklamalardır. Çoğunlukla kültürel boşlukların telafisi için kullanılır. Açıklayıcı karşılıklar genellikle iki dilli sözlüklerde kullanılırlar.

Kulamshaeva, iki dilli sözlüklerde kültürel öge barındıran sözcüklerin açıklayıcı karşılıkları için şu yöntemleri önermektedir:

- i. Tam olarak eş değeri bulunan kültürel olgu/nesnenin eşdeğerleri verilmeli,
- ii. Kabul edilebilir eş değeri bulunan kültürel ögeler öncelikle tanımlı yapılarak açıklayıcı karşılığı ile verilmeli ve ardından “bir çeşit...” şeklinde verilerek, gerektiği durumlarda resimlerle takviye edilmeli,
- iii. Tam eşdeğeri bulunmayan kültürel ögeler ödünçleme yöntemiyle alınıp, hedef dilde terimleştirilmeli, ancak kısa ve eksiksiz tanımlı açıklayıcı karşılıkları verilmeli,
- iv. Kabul edilebilir eşdeğer ile verilmesinin de anlam kargaşasına yol açtığı durumlarda başka bir benzeri ile verilmesi yerine terimleştirilmesinin doğru olacağını ifade etmektedir (2016: 383).

4.1.2. Alıntı Sözcüklerle Telafi

Diller tarihleri boyunca birbirleriyle etkileşim içerisinde olmuşlardır. Bu etkileşim coğrafya, kültür, ticaret, sanat, edebiyat gibi pek çok etken sonucunda gerçekleşmektedir. Türkçeye özellikle Arapça ve Farsça kökenli sözcükler girmiştir. Bu dillerin yanı sıra Rusça, Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca gibi dillerden de sözcükler girmiştir. Örneğin; İngilizce “inç”, Fransızca “fular”, “kardiyoloji”, “akrostiş”, Rusça “semaver”, “kapuska”, İtalyanca “kapuçino”, “gala”, “bora”, Arapça “hayat”, “mucize”, Farsça “biçare”, “gülşen” gibi sözcükler oldukça yaygın kullanılmaktadır.

Her alıntı sözcük için doldurulan bir boşluktan söz etmek doğru değildir. Türkçede yer alan “yaşam” sözcüğü ve Arapçadan Türkçeye geçmiş olan “hayat” aynı anlamlardadır fakat “hayat” sözcüğünün günümüz Türkiye Türkçesinde kullanım sıklığı çok daha fazladır. Burada boşluktan bahsedilemez. Bu durum İngiliz ölçü birimi olan “inç” sözcüğü için geçerli değildir çünkü “uzunluğu 2,54 santimetre olan” anlamında kullanılan sözcüğün Türkiye Türkçesinde karşılayacak olan bir kavram yoktur. Oluşan boşluğun alıntı sözcükle telafi edildiği görülmektedir.

4.2. DİL İÇİ BOŞLUKLARIN TELAFİSİ

4.2.1. Çok Anlamlılıkla Telafi

Çok anlamlılık, bir dilde sözcüğün temel (göndergesel) anlamı dışında yeni yeni kavramları karşılar duruma gelmesidir (Aksan, 2020: 89). Dilbilimciler, çok anlamlılığı sözcüğün sağlıklı durumda olduğunun ve kolay kolay unutulmayacağına işaretleri olarak görmektedirler (Aksan, 2018: 72). Genellikle kullanım sıklığı fazla olan sözcüklerin yeni anlamlar edinmesi “kültür dili” sayılan dillerde oldukça fazladır (Aksan, 2018: 73).

Çok anlamlılığın durumu birebir karşılamaya engel olması ve dolayısıyla iletişimin kusuru olmasına karşın eski dönem edebiyatlarında çok fazla kullanılmıştır ve estetik bir ölçü kattığı düşünülmektedir (Karaağaç, 2018: 250). Karaağaç, çokanlamlılığı, *anlam değişmelerinin yol açtığı çok anlamlılık ve biçim birleşmelerinin yol açtığı çok anlamlılık* olarak ele almaktadır. Karaağaç’a göre dillerin ses ve anlam yapılarının değişim halinde olması eş seslilik ve çok anlamlılık arasında sürekli geçiş olduğunu hatta bazen çok benzer olduklarını ve dilin yapısından hareketle durumun içerisinden çıkılamaz olduğunu bu noktada ise ve sosyal, tarihsel ve kültürel alışveriş noktalarına bakılması gerektiğini ifade eder (2018: 250-251).

Çok anlamlılık, sözcüğün temel anlamının yanı sıra başka bir durum ve nesneyi karşılayan yeni anlamlar kazanmasıdır. Çok anlamlılıkta somuttan soyuta doğru bir geçişten de bahsedilebilir. Sözcüğün daha canlı ve daha sık kullanılır hale gelmesidir. Örneğin; TS’de yer alan “göz” sözcüğü “1. Görme organı. 2. Bazı deyimlerde görme ve bakma. 3. Oda. 4. Bakış, görüş. 5. Suyun topraktan kaynadığı yer, kaynak. 6. Delik, boşluk. 7. Çekmece. 8. Terazî kefesî. 9. Nazar. 10. Sevgi, ilgi, gönül bağlantısı. 11. Ağacın tomurcuk veren yerlerinden her biri. 12. Bölüm, hane. 13. Bazı yaraların uç bölümü” şeklinde verilmektedir (2019: 976).

4.2.2. Geri Oluşumla Telafi

Kök hâlinde bulunan sözcüğün, bünyesindeki bazı seslerin benzer veya aynı seslerden oluşan biçimbirimlere örneksenmesi sonucunda, dil konuşurlarının zihninde karmaşık sözcük izlenimi uyandırması ve ardından biçimbilgisel çözümüyle sonuçlanan süreç geri oluşum (back-formation) olarak adlandırılır (Sarı, 2015: 60).

Boz, isimlerden fiil yapan {+lAn-}, {+lAş-} ve {+lAt-} ekleriyle türetilmiş fiillerden, {+lA-n-> +lA-}, {+lA-ş->+lA-} ve {+lA-t->+lA-} şeklinde geri oluşumlar

oluşturarak olası sözlüksel boşluklar için telafi yolu önermektedir. Bu telafi yolunun örnekleri olarak sevdalan-> sevdala-n-> sevdala-, merhabalaş-> merhabala-ş-> merhabala, siyahlat-> siyahla-t->siyahla- gibi örneklere yer vermektedir (2016: 1700).

4.2.3. Anlık Oluşumla Telafi

Anlık sözcüğün zamanla benimsenmesiyle yeni sözcük, yeni sözcüğün de zaman içerisinde yerleşikleşmesiyle sözlükselleşerek ölçünlü dilin sözlüğünde yer alabilir. Sözlük içerisinde yer almasını ise hem zihinsel sözlükçede hem de anlam olarak daha belirgin olmasına bağlanmaktadır (Sebzecioğlu, 2013: 19).

Sebzecioğlu, $\{+Daş\}$, $\{-(y)ICI\}$, $\{+(I)msI\}$ ve $\{+sA\}$ eklerinin, öbek bazında “X özürülü”, tözsel örneksemeye dayalı yaratıcı türetimlerde “X+ kolik” yapılarının anlık sözcük üretiminde işlek olduğunu belirtmiştir. Sebzecioğlu, “dokunca” kötülüğe yol açan, sağlığı bozan şey ve zarar anlamıyla hâlihazırda bulunan dokunca sözcüğü, telefon tuşu anlamında kullanılması, “döndürük” topaç anlamında geçen sözcük kullanıldığı bağlamda rüzgâr gülü kavramıyla etiketlenerek kullanılmasını durumunu örnek vermiştir (2013: 39).

4.2.4. Kodlama Yöntemiyle Telafi

Ayrıntının çok olduğu sözlüksel alanlarla ilgili hem en az çaba yasası gereği hem de günlük hayatta ve iş hayatında kolaylık olması açısından bütün ayrıntılar sözlüksel öğelerle ifade edilmeyebilir (İlbaş, 2019: 66). İlbaş (2019), çalışmasında renklerden hareketle açık ve koyu ton dışında kalan renkler için sözlüksel ögenin bulunmadığını ve rakamsal kodlama ile telafi edileceğini dile getirmektedir.

Hastane acil kod renkleri, yangın söndürücü kodları, trafik kodları gibi kodlamalar bu duruma örnek verilebilir. Hastane acil kod renkleri ve yangın söndürücü kod renklerinde her renk başka bir anlamı ifade etmektedir. Hastane acil kod renklerinde mavi kod (hayati riski), pembe kod (çocuk güvenliği), beyaz kod (saldırgan, taciz), turuncu kod (kimyasal), kırmızı kod (yangın, duman) anlamlarına gelmekte yangın söndürücü kodlarında ise kırmızı kod (su- elektriğe karşı emniyetsiz), mavi kod (kuru toz- elektriğe karşı emniyetli), sarı kod (köpük- elektriğe karşı emniyetsiz), siyah kod (CO, karbondioksit- elektriğe karşı emniyetli), yeşil kod (ekobiyolojik- elektriğe karşı emniyetsiz) anlamlarına gelen kodlamalar hem günlük hayatımıza kolaylık sağlamakta hem de daha az çaba harcanmaktadır. Bu durum trafik kodları içinde geçerlidir. Her şehir

için ayrı kod verilmesi durumu ayrıntının çok olmasına bağlı olarak oluşabilecek karışıklığın önüne geçmekte ve olası boşlukları önlemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

+{LIK} EKİ

5. +{LIK} EKİ

Türkçenin tarihî ve çağdaş lehçelerinde çok işlek kullanılan isimden isim yapım eklerinden biri +{L²K}, +{LU²K} ’tur. Bu ek isim kök veya gövdelerine eklenerek yeni isimler türetmektedir.

DLT’de “*egetlik*” sözcüğü açıklanırken “isimlerin sonuna sert kaf gelirse, adı verilen şeyin yahut o şeyin konulduğu yer anlamına gelir yahut da mastar olur” şeklinde verilen bilgiyle bu ekin yer isimleri ve mastar yapma işlevinden bahsedilir (Keskin, 2020: 141).

Köktürkçede +{lIg}, +{lUg}, +{lIk}, +{lUk} formlarında kullanılan isimden isim yapım ekinin sahip olma anlamında daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir (Ercilasun, 2016: 369). Bu ek, sahiplik ve bir özelliği taşıyor sayılma anlamı verir. Genellikle soyut isimler türetir (Tanyeri, 2017: 139).

Baş+lıg “*başlı*”, *at+lıg* “*atlı*”, *beg+lik* “*bey olmaya layık*”, *el+lig* “*devletli*” (Tanyeri, 2017: 139).

Eski Uygur Türkçesinde +{lIk}, +{lUk} formlarında olan isimden isim yapım eki soyut ve somut isimlerden sıfat nitelikli gövdeler türeten isimden sim yapım ekidir (Eraslan, 2012: 100).

Suv+luḡ “*su kabı*”, *arıḡsız+lıḡ* “*pislik*”, *bor+luḡ* “*üzüm bağı*”, *yimiş+lik* “*meyvelik*” (Eraslan, 2012: 100).

+{lIg}, +{lUg} ekiyle karıştırılmaması gereken +{lIk}, +{lUk} eki, mekân isimleri ve soyut isimleri karşılayan sözcükler üretir (Şen, 2017: 60).

Karahanlı Türkçesinde +{lIg}, +{lUg} formlarında kullanılan ek genellikle sıfat yapmaktadır. Bugünkü yazı dilimizde daha çok +{lI}, +{lU} ekini karşıladığı görülmektedir (Hacıeminoğlu, 1996: 15).

Azıḡ+lıḡ “*cesaretli*”, *baş+lıḡ* “*yaralı*”, *körk+lüg* “*güzel*” *budun+lug* “*milletli*” (Hacıeminoğlu, 1996: 15).

Karahanlı Türkçesinde genellikle +{lIg}, +{lUg} sıfat, +{lIk}, +{lUk} isim ekidir (Dilaçar, 2016: 65).

Adak+līg “ayaklı”, bilig+līg “bilgili”, edgü+lük “iyilik”, kış+lık “kışlık, kış için hazırlanmış” (Dilâçar, 2016: 65).

Harezmi Türkçesinde diğer tarihi dönemlerde olduğu gibi dört formu bulunmaktadır. Nehcü'l-Feradis'te eklendiği bütün sözcüklerde soyut adlar türetirken yalnızca bir örnekte “tünlük -pencere” somut isim türetildiği görülmüştür (Şahbaz, 2011: 13).

Bahıl+lık “hasislik, cimrilik”, bay+lık “zenginlik”, çığay+lık “fakirlik”, çift-lük “çiftlik, eş olma” (Aşçı, 2019: 295-296).

Kıpçak Türkçesinde ise +{lIk}, +{lUk} formlarıyla diğer tarihi dönemlerde olduğu gibi oldukça sık kullanılmaktadır. Bu ek, soyut isimler, unvan isimleri, sayı sözleri, zaman adları türetir. (Karamanlıoğlu, 2019: 29-30).

Arıx+lık “zayıflık”, yok+luk “yokluk”, bey+lik “beylik”, bir+lik “birlik”, kün+lük “günlük” (Karamanlıoğlu, 2019: 30).

Çağatay Türkçesinde +{lIk}, +{lUk} formları bulunmaktadır. Bu ek sık sık +{lIg, lUg} eki ile karıştırılmaktadır. Bu ek vasıta ifade eden mücerret isimler, iş- meslek isimleri, bir şeyin bol bulunduğu yer gibi isimler türetir (Karaağaç, 1988: 35).

Tüz+lük “doğruluk”, kögerçin+lik “güvercinlik”, têmürçi+lik “demircilik” (Karaağaç, 1988: 35-36).

Eski Anadolu Türkçesinde de diğer tarihi dönemlerde olduğu gibi dört formu karşımıza çıkmaktadır. Ek ünlü uyumuna girmekle birlikte, yuvarlak ünlülü tabanlara düz ünlü eklenerek oluşturulan örnekleri de bulunmaktadır (Gülsevin, 2017: 127).

Aç+lık, beg+lik, koca+lık, tuz+luk, kefen+lik, sovak+luk (Gülsevin, 2017: 127).

Son olarak Osmanlı Türkçesinde de diğer tarihi dönemlerde olduğu formlarıyla kullanılmaktadır. Tarihi dönemlerden beri var olan bu ekin genellikle sahip olma, soyut ve somut anlamı sözcükler türettiği ve çok işlek olarak kullanıldığı görülmektedir.

Çağdaş Türk Lehçelerinde ise ekin yuvarlak ve düz şekilleri de bulunmaktadır.

Kırgız Türkçesinde ek +{lIk}, +{lUk}, +{dIk}, +{dUk}, +{tIk}, +{tUk} olarak görülmektedir (Gülensoy, 2016: 103).

Aga+lık, asker+lik, coo+luk “yağlık”, enöö+lük “dalgınlık”, adam+dık, birim+dık “birlik”, akun+duk, bugün+dük, durus+tuk, bölök+tük (Gülensoy, 2016:103-104).

Bir kelimedede +{lok} olarak görülen ek +{ıcık} anlamındadır.

Azoo+lok “azıcık” (Gülensoy, 2016: 104).

Dudak uyumu gereği bulunan yuvarlak ünlülü +{luk}, +{lük}, +{duk}, +{dük}, +{tuk}, +{tük} formları sadece Kırgız Türkçesinde vardır (Öner, 2013: 37).

Boo+luk “bağ, bağlık”, töş+tük “demir zırh”, oy+duk “yama”, körüm+dük “görümlük” (Öner, 2013: 37).

Tatar Türkçesinde çok geniş kullanıma sahip olan +{lık, lék} ekinin başlıca görevleri yer, alet, layıklık, gereklik, miktar bildiren isimler yapmaktır (Öner, 2013: 36). Bu ek, Tatarca sözlere de alıntı sözlere de eklenir (Özşahin, 2013: 62).

Fidakarlék “fedakârlık”, küzlék “gözlük”, dékadentlık “dekadanlık” (Öner, 2015: 135,248,105).

Başkurt Türkçesinde de oldukça geniş kullanıma sahip olan +{lıq}, +{lék}, +{luq}, +{lök} isimden isim yapım eki meslek isimleri, nesne ve araç- gereç isimleri, malzeme ve madde isimleri, nesnelerin belirli bir yerde toplandığını ifade eden isimler, sayılara gelerek derece-miktar bildiren isimler, zaman ölçüsü bildiren isimler, soyut isimler türetirler (Ersoy, 2018: 90,91,92).

“Ağaslık: Ağaçlık fidanlık, orman”, “Balalık: Çocukluk, çocukluk dönemi”, “Feķirlék: fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık” (Özşahin, 2017: 19,59,164).

Nogay Türkçesinde çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Ekin “k” ünsüzü; ince ünlü yanında “k”, kalın ünlü yanında ise “q” şeklindedir. Alet, yer, soyut, vasıf, sayılara eklenerek isim türetirler (Ergönenç, 2019: 75).

Köz+lık “gözlük”, taw+lıq “dağlık”, azat+lıq “serbestlik”, köylek+lık “gömleklik”, on+lıq “onluk” (Ergönenç, 2019: 75-76).

Qullıq “iş”, aslıq “tohum” gibi bazı kelimelerde bu ek kalıplaşmıştır (Ergönenç, 2019: 75-76).

+{LIK} eski zamanlarda toplu çokluk birleşik eki var olmuştur. Çeşitli Türk yazı dillerinde onun ilk anlamı bugüne kadar kısmen korunmaktadır. Sonralar çeşitli anlamlar

kazanmıştır. Başlıca niteliğin soyut adı ve faaliyetin ifadesi sayılabilir (Hacıyev ve Öner, 2018: 97).

5.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE +{LIK} EKİ

Günümüz Türkiye Türkçesinde ekin dört formu bulunmakta ve hala işlekliğini korumaktadır. Türkiye Türkçesi gramer kitaplarında ek ile ilgili bilgiler şu şekildedir:

Hatiboğlu, ek ile ilgili bilinen bütün görevlerini ele almaktadır. Bu duruma ek olarak isim kök veya gövdelerine gelerek “üveylik” anlamı katmasına dikkat çekmektedir (1981: 105).

Ergin, +{Ilk}, +{lUk} eki için başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı isimden isim yapım eklerinden biri olduğunu vurgulamıştır. Bu ekin, Eski Türkçede vokalin düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabii olarak günümüzdeki gibi dört şekli olduğuna fakat Eski Anadolu Türkçesinde ekin vokal uyumu dışında kaldığına, Batı Türkçesinin ilk devresinde ekin yalnız düz şekillerinin kullanıldığına değinmiştir. Bu devrenin sonlarında ise, ekin yuvarlak şekillerinin az sayıda örneğinin mevcut olduğunu dile getirmiştir. Devre biterken uyumlar fazla genişleyememiş ve bu aykırılık Osmanlıcanın başlarında bile bir müddet daha devam etmiştir. Bu aykırılık Osmanlıca içinde sona ermiş, vokal uyumu tamamlanarak bugüne kadar yine dört şekilli kullanılmıştır. Ergin, bu durumu ekin tarihî hayatındaki tek hadise olarak ele almıştır (2013: 157).

Banguoğlu, Eski Türkçede kullanılan çekim ekini andıran bir kullanışa sahip olduğuna değinmektedir. İsimlere eklenerek için takısı anlamında içinlik hali meydana getirdiğini vurgulamaktadır (2015: 193).

Doğan, ekin Eski Türkçeden beri işlek olarak kullanıldığından bahsederek ekin altı görevinden bahsetmektedir. Bu anlatımına ek olarak +{CI}, +{CU}, +{II}, +{IU} ve +{sIz}, +{sUz} gibi yapım ekleri ile genişletilmiş gövdelere de eklenebileceğini vurgulamaktadır (2015: 170).

Bozkurt, isimlerle ilgili, yer, uğraş, topluluk, özellik, bağlılık bildiren yeni isimler türettiğini ve özellikle +{CI} ekiyle biten sözcüklerden sonra akım, öğreti, iş eylem bildirdiklerine dikkat çekmektedir (2017: 236).

Karaağaç, ekin yapımılık bağlı birimlerin bir türü olduğunu, ad ve ad soylu kök veya gövdelere gelerek yeni bir anlam oluşmasını sağlayacak ekler olduğunu, bu eklerin işlevlerinin belirginliğinden bahsetmektedir (2013; 2018).

Korkmaz, Türkçede bulunan eklerin kullanım sıklıklarına bağlı olarak canlı ekler ve ölü ekler olarak adlandırmıştır. Bazı kelimelerin ise kalıplaşma sonucu kaldıklarına değinerek +{lIk}, +{lUk} ekini canlı eklere dahil etmiştir. Ek ile ilgili 13 görevinden bahsetmektedir. Dilimize Arapçanın kalıplarıyla giren kelimelerin Türkçeleştirilmesinde bu ekin önemini dile getirerek bu hususu iki madde şeklinde örneklerle açıklamaktadır (2019: 136).

Karaoğlu, diğer çalışmalarda rastlamadığımız oyun adları türetir adlı başlıkta askerci+lik, canavarcı+lık, doktorcu+luk gibi örneklere yer vermektedir (2018: 184).

Keskin, ekin Moğolcada da aynı olduğu, soyut ve somut isimlerle sıfatlar türettiğini, ekin soyut ve somut isimlerle sıfat görevinde kullanılan sözcüklertürettiğinden bahsetmektedir. Karahanlı, Harezm, Kıpçak Türkçesinde ise soyut ve somut isim ve sıfatlar türettiğinden bahsederek örnekler ile açıklamaktadır. Çağatay Türkçesi için Eckmann'ın görüşü verilerek +{lIg}, +{lUg} ekleriyle karıştırıldığını ancak bu ekinvasıf bildiren soyut isimler, iş ve meslek isimleri, bir şeyin bol bulunduğu yeri belirten isimler, bir şeyin uygunluğunu anlatan isimler, zaman ifade eden isimler olarak işlevlerinden bahsedilmektedir. Çağdaş Türk Lehçeleri için ise bu ekin genellikle soyut isimler; meslek ve uğraşma bildiren isimler, eşya ve alet isimleri; zaman ve dönem ifadeeden isimler, yer isimleri ve layıklık, uygunluk bildiren isimler türetmektedir şeklinde özetlenmektedir (2020: 140).

5.2. KAZAK TÜRKÇESİNDE +{LIK} EKİ

Kazak Türkçesinde ek, r, w, y ünsüzlerinden sonra +{lI²K²}, l, m, n, ñ, z, j ünsüzlerinden sonra +{dI²K²}, ç, f, h, k, p, s, ş, t ünsüzlerinden sonra +{tI²K²} formlarında kullanılmaktadır.

Koç ve Doğan, Kazak Türkçesinde +{lıq}, +{lik}, +{dıq}, +{dik}, +{tıq}, +{tik} ekinin çok işlek olduğuna değinilerek Türkiye Türkçesindeki +{LIK} ekinin birebir karşılık gelişini vurgulamaktadır. Ekin görevleri olarak 'somut isimlere gelerek soyut isimler; bitki, hayvan ve yiyeceklerle ilgili terimler; zaman ve mekân anlamlı isimler, alet, akrabalık, meslek adları ve benzeri isimler türetme' verilmektedir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Türkiye Türkçesinde +{sal}, +{sel} ekiyle teşkil edilebilen isim soylu sıfatlar yapıldığını ve insanların nereli olduğunu bildiren isimler yapıldığı vurgulanmaktadır (2004; 2013).

Oquw+lıq “ders kitabı”, awız+dıq “ağızlık”, qala+lıq “şehir ait”, tüs+tık “öğleye mahsus”, jaqsı+lıq “iyilik”, köylek+tık “elbiselik” (Koç ve Doğan, 2013: 186).

Tamir, ekin görevleri için mücerret isimler yapar, mensupluk ve aitlik bildirir, yer isimleri, eşya ve âlet isimleri yapar şeklinde 4 madde ile açıklama yapmaktadır (2012: 438).

Caman+dıq “kötülük”, şeşen+dik “hatipliğe ait”, qawun+dıq “kavunluk”, bel+dik “kemer” (Tamir, 2012: 438).

Öner, ekin eski ve yeni alıntılarda da işlek olarak kullanıldığı, lehçelerde ve Türkiye Türkçesinde bulunan (trajik, komik vs. sözlerdeki Hint- Avrupa kaynaklı sıfat eki veya mensubiyet eki -î gibi) alınma unsurların aleyhine genişlediğini vurgulamaktadır (2013: 36).

Kisi+lik “insanlık”, joldas+tık “yoldaşlık”, biyik+tık “yükseklik”, jıl+dık “yıllık” (Öner, 2013: 36).

Buran ve Alkaya, ek için, ‘adlardan yer, âlet, topluluk adları, soyut adlar ve sıfat yapan ektir’ şeklinde kısa bir açıklama ve örnekler vermektedirler (2013; 2019).

Apta+lıq “haftalık” tün+dik “baca deliği”, orın+dıq “sandalye” (Buran ve Alkaya, 2013: 303).

Biray, Ayan ve Ercilasun, ünlülerden sonra ve r, w, y ünsüzlerinden sonra +{lık}, +{lik}; “l, m, n, ñ, z, j” sedalı ünsüzlerden sonra +{dıq}, +{dik}; sedasızlardan sonra +{tıq}, +{tik} biçimlerinde kullanılmasından bahsedilmektedir. Görevleri olarak yer adları, eşya ve alet adları, soyut adlar, meslek ve uğraşı adları, mensupluk ve aitlik bildirir şeklinde açıklanmaktadır (2018: 61).

Egin+dik “ekinlik”, as+tıq “yemeklik”, sudya+lıq “hakimlik” awıl+dıq “köylü” (Biray vd., 2018: 61).

Mutlu, +{LIK} ekinin yaygın Türkçede ve Kazak Türkçesinde en işlek addan ad yapma eki olduğunu vurgulamaktadır. Kazak Türkçesinde kalınlık- incelik, düzlük- yuvarlaklık ve ünsüz uyumlarına göre +{dIK}, +{tIK} şekillerinin kullanımına dikkat çekmektedir (2021: 426).

Küwa+lik “şahitlik”, batır+lıq “kahramanlık”, esen+dik “esenlik, sağlık”, er+lik “erlik”, zulum+dıq “gaddarlık”, joq+tıq “fakirlik” (Mutlu, 2021: 426-427).

Yukarıda yer alan 5.1. ve 5.2. bölümlerinde bahsedilen çalışmalardan hareketle +{LIK} eki için yapılan genel tasnif şu şekildedir:

1. İsimlerden tahsis, bir şey için anlamlarında isim ve sıfat türetir.

Kalemlik, akşamlik, bayramlik.

2. Bir şeyin toplu olarak bulunduğu yer anlamında isimler türetir.

- i. Bir şeyin doğadaki bolluğu anlamında

Ağaçlık, ayvalık, zeytinlik.

- ii. Mekân anlamında

Odunluk, çöplük, samanlık.

3. Bulunma işlevli ülke, ilçe, köy, mahalle, semt gibi yer adları oluşturur.

Etlik, Gemlik, Arnavutluk.

4. Alet adları türetir.

Tuzluk, şekerlik, gözlük.

5. Meslek adları ve uğraşı alanları ile ilgili sözcükler türetir.

Çobanlık, öğretmenlik, askerlik.

6. Düşünce alanının temel alan sözcükler türetir.

Türkçülük, Atatürkçülük.

7. Rütbe ve makam bildiren sözcükler türetir.

Valilik, imamlık, rektörlük.

8. Soyut isimler türetir.

İnsanlık, mutluluk, büyüklük.

9. Renk isimlerinden rengin çoğunlukta olduğunu gösteren isimler türetir.

Kızılık, aklık, mavilik.

10. Eş veya zıt anlamlı isimlerden ikileme türetir.

Birlik beraberlik.

11. Gruplaşmayı ve birlikteliği gösteren sözcükler türetir.

Onluk, bağımlılık, birlik.

12. Ağırılık, uzunluk, ölçü bildiren sözcükler türetir.

Kiloluk, tonluk, metrelik.

13. Zaman ifade eden sözcükler türetir.

Yıllık, günlük, haftalık.

14. Sahip olma anlamına gelen sözcükler türetir.

i. +{LI}, +{LU} ekleriyle türetilmiş sözcükler üzerine eklenerek

Akıllılık, ahlaklılık.

ii. +{sIZ}, +{sUZ} ekleriyle türetilmiş sözcükler üzerine eklenerek

Akılsızlık, ahlaksızlık.

15. Eklendiği sözcüğe yakışırılık, uygunluk, tutar gibi anlamlar katarak niteleyen sözcükler türetir.

Kiralık, çöllük, destanlık.

16. Eklendiği sözcüğün belirttiği anlama dair durumunu gösteren isimler türetir.

Dulluk, eşkıyalık, açlık.

17. Oyun isimleri türetir.

Evcilik, şarkıcılık, doktorculuk.

18. Üveylik anlamı veren sözcükler türetir.

Analık, babalık,

19. Giysi isimleri türetir.

Yağmurluk, gelinlik, damatlık.

20. Dilimize Arapçanın kalıplarıyla girmiş {-iyet} sözcüklerin Türkçeleşmesinde kullanılarak isimler türetir.

Kıfayet- yeterlik.

21. Dilimize Arapçadan girmiş sözcüklerin Türkçeye yatkın olması bakımından ekler sayesinde Türkçeleştirilmesi için uyarlanmış sözcükler türetir.

Cinnet- delilik, liyakat- yararlık.

22. Arapçada var olan nispet -î'sini karşılamak için kullanılan sözcükler türetir.

Yevmî- günlük

Türkiye Türkçesi bağlamında ekin 22 görevi bulunmaktadır. Kazak Türkçesinin Türkiye Türkçesinden farklı iki işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler şu şekildedir:

1. Türkçede +{sal}, +{sel} ekiyle sıfatlar türetir.

Grammatikalıq -gramatiksel (Koç ve Doğan, 2013: 186).

2. İnsanların nereli olduğunu içeren isimler türetir.

Qazaqstandıq- Kazakistanlı (Koç ve Doğan, 2013: 186).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜKSEL BOŞLUKLAR

6. SÖZLÜKSEL BOŞLUK BAĞLAMINDA KAZAK TÜRKÇESİNDE +{LIK} EKİ İLE TÜRETİLEN SÖZCÜKLER: TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Lehrer'in tespit ölçütlerinden hareketle ilk olarak boşlukların belirlenmesine bir sınırlama getirerek Kazak Türkçesinde +{LIK} eki ile türetilmiş sözcüklerden hareketle sözlüksel boşluklar tespit edilecektir. +{LIK} eki ile türetilmiş sözcükler Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2003), Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2012), Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2019), Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü (2019) sözlükleri derlenerek elde edilen veriler sonucunda boşluk kategorisine uygun olanlar belirlenmiştir. Bu belirlenen sözcüklerin anlamca kontrollerini sağlamak için Kazak Edebî Dilinin Sözlüğü (Қазақ Әдеби Тілінің Сөздігі) (2011) kullanılmıştır. Kontroller sağlandıktan sonra boşluk kategorileri belirlenmiştir. Bu kategoriler “kültürel boşluklar”, “anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmemiş boşluklar” olarak değerlendirilecektir.

6.1. KÜLTÜREL BOŞLUKLAR

1. АҚТЫҚ (aq+tıq)

Eski inançlara göre kutsal yerlere koyulan veya bağlanan şey veyahut tedavi eden, fal bakan kimselere verilen hediye (KTS, 2003: 37). АҚ (aq): 1. Ak, beyaz. 2. Hakikat, gerçek. 3. Süt ürünleri (KTS, 2003: 34).

İnanç hâlâ kısıtlı bir ölçüde devam etmesine rağmen açıklamaya karşılık olarak verilebilecek bir sözcük bulunmamaktadır. Bahsedilen inancın artık eskisi kadar yaygın olmaması ve dil konuşurları tarafından hangi tedavi? şey ne? gibi sorularına yanıt bulunmaması durumu sonucu boşluktan bahsetmek mümkündür.

Burada Lyons ve Akşehirli 'nin dikkat çekmiş olduğu sözcüğün yeterince belirgin ve canlı olmama durumundan da bahsedilebilir.

2. БАЗАРЛЫҚ (bazar+lıq)

Pazardan gelen kimsenin getirmiş olduğu hediye (KTS, 2003: 72). БАЗАР (bazar) 1. Pazar, çarşı. 2. Ауыс. Şamata, gürültü (KTS, 2003: 72).

TS’de yer alan pazarlık sözcüğünün karşılığı olarak “1. Bir alışverişte tarafların kendileri için en elverişli fiyatı karşısındakine kabul ettirmek amacıyla yaptıkları görüşme. 2. Özellikle pazar günleri giyilen şık, gösterişli giysi. 3. *mec.* Bazı kolaylıklar elde etmek veya daha iyi bir çözüme varmak amacıyla yaptıkları görüşme” şeklinde verilmektedir (2019: 1904).

Sözcük yapısal olarak Türkiye Türkçesiyle benzerlik göstermesine rağmen anlamsal olarak farklılıklar söz konusudur.

3. БЕЙСЕНБИЛІК (beysenbi+lik)

Perşembe günleri yapılan iş (KTS 2003: 85). БЕЙСЕНБИ (beysenbi): Perşembe (KTS 2003: 85).

TS’de haftanın özel günleri ya da özel günlerinde yapılan iş için herhangi bir adlandırma bulunmamaktadır.

Dil, toplumun inançları, ihtiyaçları, siyasi bakış açısı ve tercihleri doğrultusunda şekillendiği için farklı bakış açılarından kaynaklanan durumlar söz konusudur. TS’de günlere atfedilmiş özel bir durum bulunmamaktadır.

4. БУЛЫҚ (buv+lıq)

1.Semaverin, çaydanlığın buhar çıkaran deliği. 2.Havayı temizlemek için bırakılan delik, havalandırma deliği (KTS, 2003: 96). *Қызыл бұлақ*: Kırmızının etkisi. БУ (buv): 1.Buğu, buhar. 2. *Ауыс*. Etki, tesir (KTS, 2003: 95).

TS’de semaverin buhar çıkan yeri ve semaveri tutmak için kullanılan şeyi karşılayacak herhangi bir sözcük bulunmamaktadır. Bu durum çaydanlık için de söz konusudur fakat çaydanlığı tutmaya yaran şey “kulp” olarak adlandırılırken çaydanlıkta kaynayan suyun buharının çıkması için yapılan deliğe herhangi bir adlandırma yapılmamaktadır.

Semaverin Rus kültüründen Türk kültürüne geçmiş olması da milletlerin dili kullanım yöntemleri ve kullanım sıklıklarına bağlı olarak nesneleri adlandırma farklılıklarından kaynaklı olarak boşlukların oluşması tetiklenmiştir.

5. ЖЕКСЕНБИЛІК (jeksenbi+lik)

Pazar günü veya mesai saatleri dışında, toplu ve gönüllü olarak (temizlik, onarım vb.) karşılık beklemeden yapılan çalışmalar (KTS, 2003: 172). ЖЕКСЕНБИ (jeksenbi): Pazar (haftanın son günü) (KTS, 2003: 172).

Yukarıda “beysenbilik” sözcüğü için verilen açıklama “jeksenbilik” sözcüğü için de geçerlidir. TS’de günlere atfedilmiş özel bir durum bulunmamaktadır.

6. ЖЕҢГЕТАЙЛЫҚ (jeñgetay+lıq)

1.Çöpçatanlık. 2.Damadın çöpçatanlık yapan kişiye verdiği hediye (KTS, 2003: 174). ЖЕҢГЕТАЙ (jeñgetay): 1. Yengeciğim. 2. Çöpçatan (KTS, 2003: 174)

Sözcüğün ilk anlamı olarak verilen çöpçatanlık GTS’de “Çöpçatan: 1. Evlenmelerde aracılık eden kimse. 2. *hlk.* Kimin kiminle evleneceğini önceden kararlaştırıp gerçekleştirdiğine inanılan manevi güç²” anlamlarında verilmektedir. Bu durum herhangi bir boşluk yaratmamaktadır fakat KTS’ de çöpçatanlık yapan kişiye verilen hediye anlamında kullanılması ve özellikle hediyein damat tarafından verildiğinin belirtilmesi kültürel bir boşluk oluşturmaktadır.

7. ЖОЛДЫҚ (jol+dıq)

Genç kızların bayramlarda sevgililerine verdikleri işlemeli, oyalı mendil (KTS, 2003: 181). ЖОЛ (jol): 1. Yol. 2. Uzak sefer. 3. Satır, mısra. 4. Adet, gelenek. 5. Çare, yol, yöntem (KTS, 2003: 180).

Mendile tarih boyunca pek çok anlam yüklenmiştir. Kimi zaman kibarlığın sembolü kimi zamanda sevginin bir işareti olarak kullanılmıştır. Dünyanın pek çok yerinde çiftler için mendilin anlamı büyüktür. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Türkülere dahi konu olan mendile işlenen oyanın her rengi farklı anlamlara gelmektedir. Her ne kadar bu durum benzerlik gösterse de bayramlarda genç kızların sevgililerine verdikleri oyalı mendili karşılayacak sözcük bulunmamaktadır.

8. ЖҰМАЛЫҚ (juma+lıq)

1. Haftada bir yapılan kültürel ve sosyal faaliyet. 2. Bir haftaya yetecek kadar (KTS, 2003: 186). ЖҰМА (juma): 1.Cuma. 2. *Ауыс.* Bir hafta (KTS, 2003: 186). *Бір жұмаға жақын жүрді:* Bir haftaya yakın gezdi.

Yukarıda “beysenbilik”, “jeksenbilik” sözcükleri için verilen açıklama “jumalık” sözcüğü için de geçerlidir. TS’de günlere atfedilmiş özel bir durum bulunmamaktadır.

² TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:19.02.2022)

9. КҮНДІК (kүн+dіk)

1. Kadınların güneşten korunmak için ya da süs amaçlı taktıkları bir tür tülbent (KTS, 2003: 258). KYH (kүн): 1.Güneş. 2. Gün, gündüz. 3. Tam gün, 24 saat. 4. *Ауыс*. Vakit, zaman. 5. *Ауыс*. Hava durumu (KTS, 2003: 258).

Türkiye’de güneşten korunmak için beyaz tülbent takmak oldukça yaygındır. Genellikle tarlalarda çalışan işçilerin taktığı tülbenti diğer tülbentlerden ayıran özel bir adlandırma bulunmamaktadır fakat bu dil içi bir boşluktur.

Kündik ve kimeşek Kazak kadınlarının geleneksel baş giyimidir. Kündik, kumaş üzerine geleneksel Kazak motifi altın sarısı veya sarı rengi iple işlenerek yapılır. Kadınların başlarına geçirerek giyilir. Çene kısmının hemen altında da Kazak motifi bulunan kündik göğüs hizasına kadar uzanır. Kadınların isteğine göre renk seçimi yapılmaktadır fakat biçim olarak aynıdır ve genellikle beyaz kumaş tercih edilmektedir. Kumaşın bitiş kısımları ise yine kadınların tercihine bağlı olarak kimi püsküllü kimi ise yine sarı- altın sarısı iplerle süs ve kimi de sade işlenmez ve süssüzdür.

Bir tür geleneksel şapka olarak bilinen kündik genellikle kimeşek olarak da adlandırılmaktadır. Kündik sözcüğü daha eski bir kullanıma sahiptir.

10. ҚАЗАҢДЫҚ (qazan+dıq)

1. Mutfak, 2. Kazan için yapılmış ocak (KTS, 2003: 272). ҚАЗАҢ (qazan): 1. Büyük tencere, kazan. 2. Metal eritmeye yarayan büyük kazan. 3. Suyun kışın buz tutmayan, derin, balıkların çokça bulunduğu yeri, ili (KTS, 2003: 271-272).

Diğer ocaklara kıyasla daha büyük olan ve döküm materyalinden üretilen “canavar ocak”, “deve kaynatan” ve “sanayi ocak” daha sağlamdır. Burada dikkat edilen kazan için yapılmış olmasıdır. Sözcüğün kök durumu ile bağlantısı olan metal eritmeye yarayan büyük kazan ve kazan için yapılmış ocak için ayrıca bir adlandırma bulunmamaktadır.

11. ҚАЗЫЛЫҚ (qazı+lıq)

At etinin sucuk yapmaya elverişli kısmı (KTS, 2003: 273). ҚАЗЫ (qazı): Atın kaburga kısmı ve yağlı etinden yapılan sucuk (KTS, 2003: 272). *Қазы байлау*: Semirmek, yağ bağlamak.

Türkiye’de at etinden sucuk yapmak ya da at eti yemek pek tercih edilmemektedir. Etnografik boşluk olarak verilebilir.

12. ҚОБЫЗШЫЛЫҚ (qobızşı+lıq)

Kopuzculuk, kopuz çalma sanatı (KTS, 2003: 310). ҚОБЫЗ (qobız): Kopuz (KTS, 2003: 310). ҚОБЫЗШЫ (qobızşı): Kopuzcu, kopuz çalan (KTS, 2003: 310).

Kopuz tüm Türk dünyası için önemlidir. Türkiye’de, Kazakistan ve Kırgızistan’da olduğu kadar yaygın olmamasından kaynaklı olarak kopuz çalma sanatını karşılayan sözcük bulunmamaktadır. Bu durum “qazılıq” sözcüğü gibi etnografik boşluk örneği oluşturmaktadır.

13. ҚОЙЛЫҚ (qoy+lıq)

1. Bir koyun değerinde olan 2. Koyunların barınması için yapılan. (KTS, 2012: 374). ҚОЙ (qoy): Koyun (KTS, 2012: 373). ҚОЙЛЫ (qoylı): Koyunlu, koyunu çok (KTS, 2012: 374).

Kazakların uzun süre uğraştığı asıl meslek hayvancılıktır. Kazak folklorundaki çobanlıkla ilgili şiirler (dört esas evcil hayvan türü koyun, at, sığır ve keçi hakkında) eski dönemdeki özelliklerini korumuşlar. Kazaklar bu hayvanları “tört tülіk” olarak adlandırmışlardır. Kazakların kutsal saydığı bu dört çeşit hayvanın kendi aralarında konuşmaları da şiirlere konu olmuştur. Kazakların güzel düşünceleri ve dört tülіk sıkı ilişki içerisindedir. Meselâ bir anne baba kendi çocuğunu “qozım” (kuzum), “qulınım” (atın altı aya kadar olan yavrusu) çocuklarına karşı sevgi ifadesi olarak kullanılır (Koç vd., 2007: 56-60). Bu açıklamalardan hareketle “qoylıq” sözcüğünün değeri yüksek olan bir şey olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye Türkçesinde ölçü birimleri olarak metre, litre, km, cm gibi birimler kullanılır. Bir koyun değerine eşit olabilecek adlandırma ya da ölçü birimi bulunmamaktadır. “qazılıq”, “qobızşılıq” sözcükleri gibi etnografik boşluk örneğidir.

14. ҚЫМЫЗМҰРЫНДЫҚ (qıımızmurındıq)

Kısrığın ilk sütünü komşulara ikram etme adeti (KTS, 2003: 347). ҚЫМЫЗ (qıımız): Kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan bir tür içecek, kımız (KTS, 2003: 347).

At kültürü Kazakistan’da oldukça gelişmiştir. Bu nedenle kullanım sıklığının fazla olmasına bağlı olarak da sözlükselleşme ve gelenekselleşme daha fazladır. Atın kendisine verilen önemin yanı sıra yürüme derecesine bağlı olarak da pek çok adlandırmalar yapılmıştır. Örneğin; *Тұнпаз Ат*: 1. Uzak yolculuğa dayanıklı, büyük savaşlarda kahramanların bindiği, soylu ve çok hızlı koşan at (KTS, 2003: 554). *ШабаһАт (Yavaş at)*: Mıymıntı, hızlı olmayan at (KEDS, 2011: 77) *Жорға Ат*: 1. Yorga, rahvan

(yürüyüş). *Rahvan At* (KTS, 2012: 212). Kazak Türklerinde bu denli önemli olan atın elbet sütü de önemli bir yere sahiptir.

Türkiye’de at kültürünün bu kadar yaygın olmaması ve kullanım sıklığının düşük olması sonucunda karşılayacak sözcük bulunmamaktadır.

15. САҮЛЫҚ (sav+lıq)

Üç yaşını aşmış kuzulu koyun (KTS, 2003: 472). САҮ (sav): 1. Sağ, diri. 2. *Ауыс*. Sağlam, kırılmamış (KTS, 2003: 472).

TS’de yer alan,

Toklu: *Bir yıllık kuzu*. (2019: 2362).

Şişek: 1. *İki yaşındaki koyun*. 2. *Kuzulama dönemine girmiş ve doğurmuş koyun*. (2019: 2227).

Meleş: *İki kuzulu koyun* (2019: 1648)

Boğaz Koyun: *Hamile koyun*³.

Anaç Koyun: *Sağılan koyun*⁴ gibi örnekler yer alırken üç yaşında veya üç yaşını aşmış koyunları tanımlayacak bir sözcük bulunmamaktadır.

16. САҢТКЕРЛІК (sayatker+lik)

Av kuşları ile avlanma (KTS, 2003: 474). САҢТ (sayat): Kartal, şahin vb. kuşlarla av yapma. 2. *Ауыс*. Gezi, seyrân (KTS, 2003: 474). САҢТКЕР (sayatker): Av kuşları ile avlanan kimse (KTS, 2003: 474).

Türklerde avlanma önemli bir yere sahiptir. Özellikle yırtıcı kuşlar ile avlanma Kazakistan coğrafyasında hâlâ önemlidir. Fakat Türkiye’de av kuşları ile avlanma eski değerini kaybetmiştir.

TS’de avcılık ile ilgili yer alan *avcı, avcı çantası, avcı eri, avcı hattı, avcı kuş, avcı otu, gönül avcısı, kadın avcısı, sünger avcısı, avcı kuşu, avcılık, avcı uçağı, av dönemi, av hayvanı, av köpeğı, av kuşu, avlama, avlamak, avlanabilme, avlanabilmek, avlanış, avlanma, avlanma dönemi, avlanmak, avlanma mevsimi, avlanma sezonu, avlatma, avlatmak, avlayabilme, avlayabilmek, avlayış, avlayıverme, avlayıvermek, av mevsimi, av sezonu, av tezkeresi, av yasağı*, sözcükleri mevcutken av kuşları ile avlanmadurumunu karşılayan bir sözcük bulunmamaktadır (2019: 190-191).

³<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-81047/hayvancilik.html>, (Erişim Tarihi:02.08.2021).

⁴<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-81047/hayvancilik.html>, (Erişim Tarihi:02.08.2021).

17. СЕНБИЛІК (senbi+lik)

Tatil günü veya mesai saatleri dışında, toplu ve gönüllü olarak karşılık beklemeden yapılan çalışmalar (KTS, 2003: 479). СЕНБИ (senbi): Cumartesi (KTS, 2003: 479).

Yukarıda “beysenbilik”, “jeksenbilik” ve “jumalıq” sözcükleri için verilen açıklama “senbilik” sözcüğü için de geçerlidir. TS’de günlere atfedilmiş özel bir durum bulunmamaktadır.

18. ТЕҢГЕЛІК (teñge+lik)

1. Bir ucu delinerek giysi üzerine takılan gümüş para. 2. Bir tengeye eşit, değer. *Оның құны бір теңгелік*: Onun değeri bir tenge (KTS, 2003: 533). ТЕҢГЕ (teñge): 1. Para, bir malın değerinin karşılığı olan para. 2. Kazakistan’ın para birimi, tenge. 3. Gümüş akçe (KTS, 2003: 533). *Теңге қотыр*: Gümüş tenge büyüklüğünde yara.

Kazak Türklerine ait geleneksel kıyafetlerin üzerine dikilir. Kültürel boşluktur.

19. ТЕРЛІК (ter+lik)

Koyun yününden (yapağından) yapılan ter emici keçe türünden bir örtü, ter emici örtü (KTS, 2003: 535). ТЕР (ter): Ter (KTS, 2003: 535).

Kazakistan’da koyun kültürünün gelişmiş olması koyun ve koyun üzerine türetilen sözcüklerin çeşitliliğinden de anlaşılmaktadır. Koyun yününden yapılan ter emici örtü sözcüğünü karşılayacak bir kavram bulunmamaktadır.

GTS’de yer alan “Ter bezi: Derinin içinde bulunan ve ter salgılayan bez⁵” şeklinde verilmektedir fakat Türkiye’de genellikle bebeklerin terlemesini önlemek ya da terini emmesi için kullanılan ter bezini karşılayacak olan başka bir kavram da bulunmamaktadır.

20. ТҰЗДЫҚ (tuz+dıq)

Tuz, yağ, soğan ve sarımsaktan yapılan bir tür sos (KTS, 2003: 553). ТҰЗ (tuz): Tuz. (KTS 2003: 553).

Kazakistan’da yiyecekleri tatlandırmak için kullanılan sostur. İçerisinde zencefil, karanfil gibi çeşitli baharatlar da bulunur. İnsan sağlığı için faydalı olduğu

⁵ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:23.02.2022)

düşünülmektedir. Türkiye’de çeşitli soslar vardır fakat bu sosu karşılayacak bir sözcük TS’de bulunmamaktadır.

21. **ТҮНДІК** (tün+dik)

Çadırın tepesini örten dört köşeli keçe (KTS, 2003: 563). TYH (tün): Gece (KTS, 2003: 563).

Kazakların göçebe evi “yurd” M.Ö. I. bin yıllarında icat edilmiştir (Tülbasiyeva 2004: 13). Zaman içerisinde kozmolojik semboller ev içi düzenin fikri yapısına dönüşmüştür. Örneğin; evin üst kısmındaki daire- şangarak evin en kutsal yeri, “Gök Tanrısının insanlarla iletişim kurmasını sağlayan kapı” olarak görülmekteydi. Şangarak atalarının kültürünün bir simgesi durumundadır (Tülbasiyeva, 2004: 13).

Şangarak üzerine örtülen dört köşeli keçe, “yurd” kültürünün Türkiye’de yaygın olmamasından dolayı kültürel boşluk oluşturmaktadır.

22. **ШАПАНДЫҚ** (şapan+dıq)

Kaftanlık (kumaş) (KTS, 2003: 629). ШАПАН (şapan): Kaftan (KTS, 2003: 629).

Kazak Türklerinde şapan geleneksel bir kıyafettir. Şapan dikmek için kullanılan kumaş kültürel boşluk örneğidir.

23. **ШЕТТІК** (şet+tik)

1. Hayvanın semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer, kolan. 2. Kadınların şapkalarının kenarlarına taktıkları değerli süs eşyaları. 3. Kabalık, abeslik, nezaketsizlik. 4. Devenin burnundan geçirilen ip, burunsak (KTS, 2003: 638). ШЕТ (şet): 1. Kenar, uç. 2. Dış, taşra, ücra, uzak yer. 3. Yabancı, yâd (KTS, 2003: 638).

Kelimenin ikinci anlamı kültürel boşluk yaratmaktadır. Kazak Türklerinde “saukele” (*gelin başı*), *kız başı*, *börık*, *taqiya* gibi çeşitli baş giyimleri vardır.

Bir tür şapka olan bu giyim ürünlerinin yanlarına bir tür küpeyi andıran süs eşyaları takılmaktadır. Kazak Türklerinde yer alan gerek baş giyimleri (bir tür şapka) gerek takmış oldukları süs eşyaları kültürel bir boşluk örneğidir.

Tablo 1. Tespit Edilen Kültürel Boşluklar

{+lıq}, {lik}	{dıq}, {+dik}	{+tıq}, {tik}
БАЗАРЛЫҚ (Bazarlıq)	ЖОЛДЫҚ (Joldıq)	АҚТЫҚ (Aqtıq)
БЕЙСЕНБІЛІК (Beysenbilik)	КҮНДІК (Kündik)	ШЕТТІК (Şettik)
БУЛЫҚ (Buvlıq)	ҚАЗАҢДЫҚ (Qazandıq)	
ЖЕКСЕНБІЛІК (Jeksenbilik)	ҚЫМЫЗМҰРЫНДЫҚ (Qıımızmurındıq)	
ЖЕҢГЕТАЙЛЫҚ (Jeñgetaylıq)	ТҰЗДЫҚ (Tuzdıq)	
ЖҰМАЛЫҚ (Jumalıq)	ТҮНДІК (Tündik)	
ҚАЗЫЛЫҚ (Qazılıq)	ШАПАҢДЫҚ (Şapandıq)	
ҚОБЫЗШЫЛЫҚ (Qobızşılıq)		
ҚОЙЛЫҚ (Qoylıq)		
САУЛЫҚ (Savlıq)		
САЯТКЕРЛІК (Sayatkerlik)		
СЕНБІЛІК (Senbilik)		
ТЕҢГЕЛІК (Teñgelik)		
ТЕРЛІК (Terlik)		

6.2. ANLAMSAL OLARAK VAR OLAN FAKAT SÖZLÜKSELLEŞMEMİŞ BOŞLUKLAR

Sözcüğün açıklaması olarak verilen durumun zihinde canlanması fakat karşılayacak sözcüğün bulunmamasıdır.

1. АҢҒАРҒЫШТЫҚ (aňgarğış+tıq)

Sezgi gücü yüksek olma (KTS, 2003: 46). АҢҒАРҒЫШ (aňgarğış): Gözü keskin, dikkatli, çabuk fark eden (KTS, 2003: 46).

TS’de yer alan “*sezdirebilme, sezdirebilmek, sezdiri, sezdiriş, sezdirme, sezdirmek, sezebilme, sezebilmek, sezgi, sezgici, sezgicilik, sezgili, sezgililik, sezgisel, sezgisiz, sezgisizlik, sezi, sezilebilme, sezilebilmek, seziliş, sezilme, sezilmek, sezindirme, sezindirmek, sezinleme, sezinlemek, sezinleyebilme, sezinleyebilmek, sezinleyiş, seziş, sezme, sezmek*” gibi sözcükler olmasına karşın sezgi gücünün yüksek olma durumunun karşılığı olarak verilebilecek sözcük bulunmamaktadır (2019: 2085-2086).

2. АРБАКЕШТИК (arbakeş+tık)

Arabacılığı meslek edinme (KTS, 2003: 49). АРБАКЕШ (arbakeş) *zam.* bkz. АРБАШ. АРБАШ (arbaşı) *zam.* Arabacı (at, öküz vb.) (KTS, 2003: 49).

TS.’de “arabacı” sözcüğünün karşılığı 1. Arabayı süren kimse 2. Araba yapan veya satan kimse şeklinde verilmektedir (2019: 140). Türkiye Türkçesinde at arabası kullanan kişiyi ise faytoncu sözcüğü karşılamaktadır. Burada bahsedilen durum bu işi bir meslek olarak edinilmesidir. Belirli bir süreci kapsama ve öğrenme durumu söz konusudur.

3. ӘМЕҢГЕРЛІК (ämeñger+lik)

Dul kalan bir kadını ölen kocasının kardeşi veya yakınlarından birisi ile evlendirme geleneği (KTS, 2003: 66). ӘМЕҢГЕР (ämeñger): Dul kalan bir kadının evlenmek zorunda olduğu kayınlardan her biri (KTS, 2003: 66).

Sosyolojide “levirat” sözcüğü ile karşılık bulan bu durum için TS’de herhangi bir kavram bulunmamaktadır.

4. ДҮРДАРАЗДЫҚ (dürdaraz+dıq)

Bazen küs, bazen dost olma durumu (KTS, 2003: 131). ДҮРДАРАЗ (dürdaraz): Bazen küs, bazen dost (KTS, 2003: 131).

Bu sözcükte akıllara gelecek olan şey “bir dargın bir barışık olmak” olacaktır fakat bu durumu karşılayacak olan herhangi bir kavram bulunmamaktadır.

5. ЕЗҮЛІК (ezüv+lik)

Bk. *езу*. Dudakların iki tarafındaki uç kısımları. ЕЗҮ (ezüv): Dudakların iki tarafındaki uç kısımları. *Езу мармы*: Gülümsemek (KTS, 2012: 153).

Sözcüğün karşılığı olarak verilen açıklamadan hareketle dudak kenarı ya da dudak köşesi olduğunu anlayabiliyoruz fakat TS’de bu duruma karşılık olarak verilecek sözcük bulunmamaktadır.

6. ЕРҮЛІК (erüv+lik)

Yeni taşınan komşuya ikram edilen yemek (KTS, 2003: 143).

Türk kültüründe yeni taşınan komşuya yiyecek ve içecek ikram etmek önemli ve değerli bir yere sahiptir. Bu durum yalnızca Türkiye’de kalmayarak diğer Türk coğrafyalarında da mühim bir yere sahiptir ancak TS’de bu kültürü karşılayacak bir sözlükselleşme gerçekleşmemiştir.

7. ЖЕҢІЛДІК (jeñil+dik)

1. Hafiflik. 2. Kolaylık, basitlik. 3. muafiyet, avantaj, tolerans. 4. Ölmek üzere olan kişi için okunan dua. 5. *Ауыс*. Hafiflik, hoppelik (KTS, 2003: 175). ЖЕҢІЛ (jeñil): 1. Hafif, ağır olmayan. 2. Kolay, basit. 3. *Ауыс*. Üstünkörü, yüzeysel. 4. *Ауыс*. Hafif, hoppa. *Жеңіл ауыз*: Ağzı gevşek. *Жеңіл жолға түсу*: Çalışmadan para kazanmak. *Жеңіл жүрісмі*: Kötü yola düşen (kadın) (KTS, 2003: 175).

Jeñildik sözcüğü için verilen 4. anlam boşluk yaratmaktadır. Bahsedilen durumun karşılığı olarak verilebilecek bir kavram mevcut değildir.

Telkin: 1. Bir duyguyu bir düşünceyi aşılama. 2. Din b. Talkın. 3. Ruh b. Bilinç dışı bir sürecin aracılığıyla, kişinin ruhsal veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesi (TS, 2019: 2313).

Talkın: Ölü gömüldükten sonra mezar başında imamın söylediği dinî sözler, telkin (TS, 2019: 2256).

Madde başında gösterilen durum ile TS’de yer alan iki madde anlamsal olarak tam karşılanmamaktadır.

8. ЖОЛАҚТЫҚ (jolaq+tıq)

Çizgi çizgi olma durumu (KTS, 2003: 180). ЖОЛАҚ (jolaq): Çizgili, yol yol (KTS, 2003: 180).

Sözcüğün karşılığı olarak verilen açıklamada ne denilmek istediğini anlamamıza rağmen çizgi çizgi olma durumunu karşılayan sözcük bulunmamaktadır. Bu durumun yanı sıra TS’de “çizgi, çizgi film, çizgi hakemi, çizgi im, çizgileme, çizgilemek, çizgilenme, çizgilenmek, çizgileşme, çizgileşmek, çizgileştirme, çizgileştirmek, çizgili, çizgilik, çizgililik” sözcükleri bulunmaktadır (2019: 553-554). Bahsedilen sözcükler içerisinde “çizgililik: çizgili olma durumu” anlamına gelmektedir. Burada anlamsal olarak birden fazla çizgi mi yoksa tek bir çizgi mi olduğu da önemlidir. Eğer tek bir çizgimiz var ise çizgililik söylenebilir fakat birden fazla çizgi var ise durumu karşılayacak sözcük bulunmamaktadır.

9. ЖҮНДЕСТІК (jündes+tik)

Yünü sık olma (KTS, 2003: 189). ЖҮНДЕ- (jünde): 1. (deve, koyun vb.) yünlerini kırmak, elle yolmak 2. Ауыс. Kızmak, öfkelenmek (KTS, 2003: 189). ЖҮНДЕС (jündes): Yünlü, kıllı, tüylü (KTS, 2003: 189).

Epiderm, korteks, medüla yün veya elyafın ana parçalarıdır. Yünün çeşitli türleri ve kırkımları olmasına rağmen yünün sık olma durumunu karşılayan sözcük bulunmamaktadır.

10. ЖЫПЫЛЫҚ (jıpı+lıq)

Sürekli kırpıştırma (göz) (KTS, 2003: 193). ЖЫП (jıp): Jıp etti, çabuk kımıldama, hareket etme (ҚӘТС 2011: 732). ЖЫПЫЛДА (jıpılда): Çok çabuk hızlı konuşmak. (KEDS, 2011: 733).

Sözcüğün karşılığı olarak akla gelebilecek olan “seğirmek” sözcüğünün karşılığı olarak TS’de “genellikle vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak” açıklaması verilmiştir (2019: 2057). Sözcüklerin karşılığı olarak verilen açıklamalardan da anlaşılacağı üzere aynı anlam söz konusu değildir.

11. ИЙИШІЛДІК (iyişşil+dik)

Koku alma duyusu yüksek olma (KTS, 2003: 213). ИЙИШІЛІ (iyişşil): Koku alma duyusu yüksek (KTS, 2003: 213).

TS’de “*koku, koku alma duyusu, koku alma organı, kokucu, kokuculuk, kokulandırma, kokulandırmak, kokulanma, kokulanmak, kokulu, kokusuz, kokusuzluk, kokuş, kokuşmak, kokuşturma, kokuşturmak, kokuşuk, kokutma, kokutmak*” sözcükleri yer alırken koku alma duyusunun yüksek olması durumunu karşılayan sözcük bulunmamaktadır (2019: 1458-1459)

12. КАЛЕНДАРЛЫҚ (kalendar+lıq)

Takvime göre belirlenen (toplantı, plân) (KTS, 2003: 217). КАЛЕНДАРЬ (kalendar): 1.Takvim. 2. Aylık plân (KTS, 2003: 217).

TS’de yer alan “Takvim: 1. Zamanı yıllara, aylara ve günlere ayıran yöntem. 2. Bir yılın günlerini, aylarını, sayılı günlerini gösteren, değişik biçimlerde yapılmış çizelge veya defter. 3. *mec.* Yapılacak bir işin türlü evrelerini zamana bağlı olarak gösteren program” şeklinde verilmektedir (2019: 2254). Açıklamalardan hareketle kalendariye sözcüğünde yapılacak olan iş takvime göre belirlenirken takvimlik sözcüğünde yapılacak işi takvime bağlı olarak gösterme söz konusudur. Bahsedilen her iki durum birbirinden farklıdır. TS’de kalendariye sözcüğünün sahip olduğu anlamın karşılığı olarak verilebilecek sözcük bulunmamaktadır.

13. КЕНЖЕЛІК (kenje+lik)

Evin en küçüğü olma (KTS, 2003: 229). КЕНЖЕ (kenje): 1.En küçük (çocuk). 2. Geç doğan (hayvan) (KTS, 2003: 229).

GTS’de yer alan “Tekne kazıntısı” ve “buldumcuk” sözcüklerinin karşılığı olarak verilen açıklamalar, “Tekne kazıntısı: Kişilerin yaşları ilerlediğinde doğan çocukları⁶”, “Buldumcuk: Sonradan görme⁷” şeklindedir. Burada kenjellik sözcüğü tam olarak karşılanmamaktadır.

Sözcüğün anlamı tam olarak anlaşılmasına rağmen bu durumu karşılayan bir kavram bulunmamaktadır.

⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:01.03.2022).

⁷ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:01.03.2022).

14. КҮНТІЗБЕЛІК (küntizbe+lik)

Takvime göre belirlenen plan (KTS, 2012: 305) КҮНТІЗБЕ (küntizbe): Takvim (KTS, 2012: 305).

Kalendarlıq sözcüğü için yapılan açıklama күntizbelik sözcüğü için de geçerlidir.

15. ҚАҒАЗБАСТЫЛЫҚ (qaғazbastı+lıq)

Yazışmanın çok olması (KTS, 2003: 268). ҚАҒАЗБАСТЫ (qaғazbastı): Bürokrasisi çok, sürekli evraklarla uğraşılan (yer). *Қағазбасты қызмет*: Yazışmanın çok olduğu iş (KTS, 2003: 268).

TS’de yer alan “*yazı, yazıcı, yazıcılık, yazıhane, yazı işleri, yazı hayatı, yazıla, yazılabilme, yazılabilemek, yazılagelme, yazılı, yazılış, yazılma, yazılmak, yazım, yazımcı, yazımcılık, yazış, yazışma, yazışmak, yazıverme, yazıvermek*” sözcükleri bulunmasına karşın yazışma işinin çok olması durumunu karşılayan sözcük bulunmamaktadır (2019: 2561-2562).

16. ҚАЛЫҢДЫҚ (qalıñ+dıq)

Nişanlı kız (KTS, 2003: 282). ҚАЛЫҢ (qalıñ): Gelin olacak kıza verilen para veya armağan, kalın. *Қалың Мал*: Başlık parası. *Қалыңдық ойнау*: (damat) Gizlice nişanlısıyla görüşmek (KTS, 2003: 282).

Nişan, evlenmek için çiftlerin birbirine söz vermesi ve bu sözün bir temsili olarak yüzüğün takılmasıdır ancak burada nişanlanma durumu içerisinde cinsiyet ayrımını da göz önünde bulundurarak bir sözlükselleşme söz konusudur.

TS’de nişanlı sözcüğü her iki cinsiyet içinde kullanılmaktadır fakat Kazak Türkçesinde bu durum cinsiyet ayrımına gidilerek sözlükselleşmiştir.

17. ҚАМШЫҒЕРЛІК (qamşıger+lik)

İyi kamçı kullanıcılık (KTS, 2003: 283). ҚАМШЫҒЕР (qamşıger): İyi kamçı kullanan kimse (KTS, 2003: 283).

TS’de yer alan “*kamçı, kamçıbaşı, kamçıkuyruk, kamçılama, kamçılamaq, kamçılanış, kamçılanma, kamçılanmak, kamçılасса, kamçılассаq, kamçılатma, kamçılатmak, kamçılайыс, kamçılı, kamçılıлар*” sözcükleri bulunmasına rağmen dövme aracı olan kamçıyı iyi kullanma durumu için bir kavram bulunmamaktadır.

18. ҚАНҚҰМАРЛЫҚ (qanqumar+lıq)

Öldürme hırsı duyma, kana susama durumu (KTS, 2003: 285). ҚАНҚҰМАР (qanqumar): Eli kanlı, katil (KTS, 2003: 285).

GTS’de yer alan “Cinayet: Adam öldürme, kıya.⁸”, “İtlaf: Öldürme, yok etme, telef etme.⁹”, “İtlaf etmek: Öldürmek, yok etmek, telef etmek.¹⁰”, “Kıya: Adam öldürme suçu, cinayet.¹¹”, “Nallamak: *argo*. Öldürmek.¹²”, “Hunhar: Kana susamış, kan dökücü.¹³” örnekleri karşılık olarak verilebilir fakat hırs duyma noktasında verilen sözcüklerin qanqumarlıq sözcüğünün anlamını karşıladığı görülmemektedir.

19. ҚАТЫНБАСШАЛЫҚ (qatınbaşşa+lıq)

Kadın işlerine karışma, kadın işlerini yapma (KTS, 2003: 302). ҚАТЫНБАСША (qatınbaşşa): Kadın işlerini yapan, kadın işlerine karışan erkek.

Anlamsal olarak kavrayabildiğimiz sözcüğün karşılığı olarak verilebilecek sözcük bulunmamaktadır.

20. ҚОМДЫҚ (qom+dıq)

Devenin keçe, eyer vurulan yeri (KTS, 2003: 316). ҚОМ (qom): Devenin hörgücündeki yağ. 2. Deve için keçeden yapılmış eyer (KTS, 2003: 316).

TS’de sözcüğün açıklamasını karşılayacak bir sözcük bulunmamaktadır.

TS’de yer alan “Palan: Genellikle eşeklere bazen de atlara vurulan, kaşsız, enli, yayvan ve yumuşak bir tür eyer” sözcüğü karşılık olarak düşünülmektedir fakat açıklamalardan da hareketle bahsedilen yer ayaklardır. Bu noktada kullanım sıklığının düşük olmasından kaynaklı bir boşluk söz konudur.

21. ҚОҢЫРЛЫҚ (qoñır+lıq)

Çöl gibi olan yer (KTS, 2003: 319). ҚОҢЫР (qoñır): 1. Kahverengi. 2. *Ауыс*. Sade, gösterişsiz: *оның қоңыр ғана тірлігі бар*. Onun sade bir hayatı var. 3. *Ауыс*. İsteksiz, gönülsüz, soğuk. *Қоңыр дауыс*: Bir ritimle söylenen, kulağa hoş gelen söz;

⁸ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:01.04.2022).

⁹ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:01.04.2022).

¹⁰ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:01.04.2022).

¹¹ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:01.04.2022).

¹² TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:01.04.2022).

¹³ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:01.04.2022).

Коңыр кыз: Son baharın yazı hissettiren, günleri. *Коңыр салқын*: Sıcak ve soğuk olmayan, ılık, insanı ferahlatan hava (KTS, 2003: 319).

TS’de yer alan “Kurak: 1.Yağışsız (hava, mevsim, yıl). 2. Nem tutmayan, çabuk kuruyuveren, çorak (toprak)” (2019: 1528), “Çorak: 1.Verimli olmayan (toprak). 2. Acı (su). 3. Verimsiz, kısır. 4. Toprak damlara çekilen, su geçirmeyen killi toprak. 5. Bazı toprakların yüzünde beyaz bir katman durumunda toplanan ve eskiden barut yapmakta kullanılan potaslı, sutlu tuz (2019: 562). Sözcükleri tam olarak qoñırlıq sözcüğünü karşılamamaktadır.

22. ҚОРАЛЫҚ (qora+lıq)

Ahır olmaya elverişli (KTS, 2003: 320). ҚОРА (qora): 1. Ahır, ağıl. *Ам қора*: at ahır, tavlа. 2. Avlu (KTS, 2003: 320).

TS’de “*ahır, ahırdaş, ahırlama, ahırlamak*” sözcükleri bulunmaktadır fakat ahır olmaya elverişli yeri karşılayacak sözcük bulunmamaktadır (2019: 53-54).

23. ҚҰДАШАЛЫҚ (qudaşa+lıq)

Baldız ve görümce olma (KTS, 2003: 329). ҚҰДАША (qudaşa): Baldız, görümce (KTS, 2003: 329).

Türkiye Türkçesi akrabalık adları bağlamında anlamsal olarak farklı durumlar söz konusudur.

Baldız: Karının küçük kız kardeşi (Li, 1999: 290).

Görümce: Bir kadına göre kocanın kız kardeşi, ilk kez Osmanlıcada görümce biçiminde tespit edilen bu sözcük günümüz Türk dillerinin birkaçında kullanılmaktadır (Li, 1999: 295).

Her iki durum da birbirinden farklıdır. Üstelik Kazak Türkçesinde “*baldız*” sözcüğü de mevcuttur. Fakat bu iki durumu bir anlamda kullanılması TS’de yer almamaktadır.

БАЛДЫЗ (baldız): Baldız (KTS, 2003: 77).

TT-KTS’de görümce sözcüğünün karşılığı *qayın siñli, qayın bike* şeklinde yer almaktadır (TT-KTS, 2019: 228).

24. ҚҰҢЫКЕРЛІК (qunıker+lik)

Kan bedelini ödeme durumu (KTS, 2003: 339). ҚҰҢЫКЕР(qunıker): Öldürdüğü kimse için kan bedelini ödeyen kişi (KTS, 2003: 339).

GTS’de yer alan “Kan akçesi: Birini yaralayandan alınıp yaralanana veya öldürenen alınıp ölenin mirasçılarına verilen para¹⁴” anlamına gelmektedir.

Kan akçesi sözcüğünde söz konusu paradır fakat qunıkerlik sözcüğünde söz konusu bu ödemenin gerçekleşmesi durumudur. TS’de kan akçesi yani kan karşılığı ödenen para, ölüm parası anlamına gelirken KT’de paranın, ölüm parasının ödenme durumudur.

25. МҮДДЕЛІЛІК (müddeli+lik)

Menfaat ve çıkarlarının ortak olma durumu (KTS, 2003: 389). МҮДДЕЛІ (müddeli): *bkz.* МҮДДЕЛІЕС. МҮДДЕЛІЕС (müddeles): Hedefi, çıkarı, amacı aynı olan (KTS, 2003: 389).

TS’de yer alan,

Ülküdaş: Aynı ülküye bağlı olanlardan her biri (2019: 2445).

Oydaş: Aynı düşüncede, aynı inançta olan, aynı düşünceyi savunanlardan her biri, düşündeş, fikirdeş (2019: 1827).

Hemfikir: Aynı düşüncede, aynı görüşte olan, oydaş (2019: 1082).

GTS’ de yer alan “Müttefik: Bağlaşık¹⁵.

Bağlaşık: Aralarında anlaşma veya sözleşme sağlanmış olan (kimse veya topluluk), müttefik¹⁶ sözcüklerinde menfaat ve çıkar durumundan bahsedilmemektedir.

Bu noktada verilen sözcüklerin her birinde ortaklık söz konusudur fakat bir fikir veya görüş noktasında ortaklık mevzubahistir. Menfaat ve çıkarlarının ortak olma durumu anlaşılmakta fakat karşılayacak sözcük bulunmamaktadır.

26. НАҒАШЫЛЫҚ (nağası+lik)

Akrabalık (anne tarafı) (KTS, 2003: 395). НАҒАШЫ (nağası): Akrabalar (anne tarafı) *Нағашы жұрт*: Anne tarafından akraba olan kimseler (KTS, 2003: 395).

TS’de yer alan “Akrabalık: Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler” (2019: 72) şeklinde geçmektedir. Bu durum anne tarafı ve baba tarafı olarak ikiye ayrılmaktadır. Her

¹⁴ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:11.04.2022).

¹⁵ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:12.04.2022).

¹⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:12.04.2022).

iki ailenin kendi kan bağları bakımından ayırım söz konusudur ve bu durum için ayrıca bir sözcük bulunmamaktadır.

27. ҒАЙЗАҒЕРЛІК (nayzager+lik)

Mızrak kullanma becerisi (KTS, 2003: 395). ҒАЙЗАҒЕР (nayzager): Mızrağı iyi kullanan kimse (KTS, 2003: 395).

TS’de “*mızrak, mızraklı, mızraklık, mızraksı, mızraksız*” sözcükleri yer alırken mızrağı iyi kullanma becerisini karşılayan sözcük bulunmamaktadır (2019: 1678).

28. ОМЫРАУЛЫҚ (omırav+lıq)

1. Hayvanların göğüs tarafı. 2. Elbisenin göğüs tarafı (KTS, 2003: 412). ОМЫРАУ (omırav): 1. Göğüs, gövde. 2. *Ауыс*. Meme. 3. *Ауыс*. Kibirli (KTS, 2003: 412). ОМЫРАУЛЫ (omıravlı): Geniş gövdeli, göğüslü (KTS, 2003: 412).

GTS’de “Döş: 1. Göğüs, bağır. 2. Kaburga altı.¹⁷” şeklinde yer almaktadır. Bu noktada ne hayvanların göğüs tarafı ne de elbisenin göğüs tarafı şeklinde bir açıklama bulunmamaktadır. Döş sözcüğü için; TS’de “1. Göğüs, sine. 2. Karşı, mukabil.¹⁸”, DS’de “1. Ön taraf: Döşümde yürü. 2. Yamaç, bayır. 3. Kavga, döğüş. 4. Koyun buduna pırınç doldurup fırında kızartarak yapılan pilavlı kebab. 5. Göğüs, bağır, kucak, gerdan, karın boşluğu, kaba et, kalça.¹⁹”, ETDES’de “1. Göğüs, bağır. 2. Kaburga altı²⁰” şeklinde yer almaktadır. Sözlüklerde yer alan açıklamalardan hareketle hayvanların göğüs tarafı ve elbisenin göğüs tarafını karşılayan sözcük bulunmamaktadır.

29. ОНКҮНДІК (onkündik)

On günlük. (Kutlama, şölen vb.) (KTS, 2003: 413).

Kazakistan’da önemli bir şahsiyetleri anma veya özel bir durumu kutlama on gün sürmektedir. Türkiye’de kütüphane haftası, yeşilay haftası, gençlik haftası gibi günler genellikle bir hafta süre içerisinde kutlanır fakat Kazakistan’da bu durum on gün boyunca sürmektedir. Bu nedenle gerek bakış açısı gerek dünya algılayışı bağlamında oluşan farklılıklar söz konusudur.

¹⁷ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:24.08.2021).

¹⁸ TDK Tarama Sözlüğü, (Erişim Tarihi:24.08.2021).

¹⁹ TDK Derleme Sözlüğü, (Erişim Tarihi:24.08.2021).

²⁰ TDK Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, (Erişim Tarihi:24.08.2021).

30. САУЫҚҚОЙЛЫҚ (savıqqoy+lıq)

Eğlence düşkünlüğü (KTS, 2003: 473).САУЫҚҚОЙ (savıqqoy): Eğlenceyi seven, eğlence düşkünü (KTS, 2003: 473).

TS’de yer alan “*eğlence, eğlenceli, eğlencelik, eğlencesiz, eğlencesizlik, eğlendirebilme, eğlendirebilmek, eğlendirir, eğlendirir, eğlendirme, eğlendirmek, eğlenebilme, eğlenebilmek, eğlenilme, eğlenilmek, eğleniş, eğlenme, eğlenmek, eğlenti, eğleşme, eğleşmek*” sözcükleri yer almaktadır fakat eğlenceye düşkün olma durumunu karşılayan sözcük bulunmamaktadır (2019: 762).

TS’de yer alan “Hovarda: 1.Zevki için para harcamaktan kaçınmayan (kimse). 2. Çapkın. 3. Hayat kadının parasını yiyen erkek.” sözcüğü de eğlence düşkünü olan kimseyi tanımlamamaktadır (2019: 1113).

31. САЯСАТШЫЛДЫҚ (sayasatşıl+dıq)

Siyasete düşkünlük (KTS, 2003: 474). САЯСАТ (sayasat): Siyaset, politika. САЯСАТШЫ (sayasatşı): Siyasetçi, politikacı. САЯСАТШЫЛ (sayasatşıl): Siyaseti, politikayı seven kimse (KTS, 2003: 474).

TS’de yer alan “*siyasa, siyasal, siyasallık, siyaset, siyaset bilimi, siyasetçi, siyasetçilik, siyaseten, siyaset meydanı, siyasetname, siyasi, siyasilik, siyasiyat*” sözcüklerinin karşılığı olarak verilen açıklamalarda düşkün olma durumundan bahsedilmemektedir (2019: 2125-2126).

32. СӘНҚОЙЛЫҚ (säñqoy+lıq)

Modaya düşkün olma (KTS, 2003: 475). СӘНҚОЙ (säñqoy): Süse, modaya düşkün, süslü (KTS, 2003: 475).

Türkçede bu sözcüğün oluşturduğu boşluğu Fransızcadan alıntılanarak (alıntı sözcük) doldurulmuştur fakat TS’de “Koket: Güzel görünmeye çalışan, süse düşkün, kırtan (kadın)” (2019: 1457), TBKKS’de “Şık, cici, sevimli kadın” (2019: 710), GTS’ de “Güzel görünmeye çalışan, süse düşkün, kırtan (kadın).²¹”, DBTS’de “1. Çok şık giyinen, hafifmeşrep kadın, yosma. 2. Süs düşkünü, kırtkan, oynak” (2011: 1046) şekillerinde açıklamaları verilerek sözcük kadın cinsiyeti ile ilişkilendirilmiştir.

²¹ TDK Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi:12.04.2022).

33. СЫЗДЫҚ (sız+dıq)

1. Dişler arasındaki boşluk, aralık. 2. Kösele şerit. 3. Nehirlerden ayrılan küçük dereler (KTS, 2003: 500).

Diastema, diş hekimliği uygulamalarında yer alan bir terimdir. Dişler arasındaki boşluğu ifade eder (Moyers, 1988: 348-360). TS’de dişler arasındaki boşluğukarşılayacak sözcük bulunmamaktadır.

34. СУРАНШАҚТЫҚ (suranşaq+tıq)

İstekleriyle etrafındakileri bıkırma (KTS, 2003: 494). СУРАНШАҚ (suranşaq): Devamlı birilerinden bir şeyler isteyen (kişi) (KTS, 2003: 494).

TS’de “*istek, isteklendirici, isteklendirme, isteklendirmek, istekleniş, isteklenme, isteklenmek, istekli, isteklilik, isteksiz, isteksizce, isteksizlik, istem, isteme, istemek, istemli, istemlilik, istemseme, istemsiz, istemsizlik, istenç, istenççilik, istençli, istençlilik, istençsiz, istençsizlik, istenç yitimi, istenilebilme, istenilebilmek, istenilme, istenilmek, isteniş, istenme, istenmek, ister*” sözcükleri yer almasına rağmen istekleriyle etrafındaki insanları bıkırma anlamını karşılayan sözcük bulunmamaktadır (2019: 1212-1213).

35. ТЕБІНДІК (tebin+dik)

Kışın kar altında otların büyümesine elverişli yer (KTS, 2003: 529). ТЕБІН (tebin): 1. Hayvanların kışın kar altında kalan otları yemesi için çıkarılan otlak (KTS, 2003: 529).

TS’de yer alan “*mera, çayır, ova*” gibi sözcükler bahsedilen durumu karşılamamaktadır. Bu noktada etnografik boşluklardan ve coğrafyaya bağlı olarak gelişen hayvancılık kültürünün yaygınlığı ve sözcüklerin kullanım sıklığına bağlı olarak sözlükselleşme durumu söz konusudur (2019: 1654,508,1826).

36. ТЕРШЕҢДІК (terşeñ+dik)

Çok terleme (KTS, 2003: 535). ТЕРШЕҢ (terşeñ): Çok terleyen, sürekli terleyen (KTS, 2003: 535).

TS’de “*terleme, terlemek, terletiş, terletme, terletmek, terleyiş, terli*” ve “*hararet*” sözcükleri terleme ve sıcaklı ile ilgilidir. Bahsedilen sözcükler arasında çok terleme ve sürekli terleme durumunu karşılayan sözcük bulunmamaktadır (2019:

2331,1046). TS’de yer alan “hararet basmak” deyiminin açıklaması olarak “1. Çok susamak. 2. Vücut ısısı artmak.” şeklinde verilmektedir (2019: 2321). Fazla terleme durumunu karşılayan sözcük bulunmamaktadır.

37. ТОҒАҚТЫҚ (toñgaq+tıq)

Soğuğa dayanıksızlık, çok üşüme (KTS, 2003: 543). ТОҒАҚ (toñgaq): Soğuğa dayanıksız, çok üşüyen (KTS, 2003: 543).

TS’de yer alan “soğuk, soğukça, soğukkanlı, soğukkanlılık, soğuklama, soğuklamak, soğuklaşma, soğuklaşmak, soğuklaştırma, soğuklaştırmak, soğukluk, soğuma, soğumak, soğumölçer, soğutabilme, soğutabilmek, soğutkan, soğutma, soğutmaç, soğutmak, soğutucu, soğutuculuk, soğutulma, soğutulmak, soğutuş, soğuyuş” ve “üşüme, üşümek, üşütmek, üşüyebilme, üşüyebilmek” sözcükleri yer almasına karşın soğuğa dayanıksız olma durumunu karşılayan sözcük bulunmamaktadır (2019: 2130-2131,2456).

38. ТҮСАРЛЫҚ (tusa+rılıq)

Atın ayağının, köstek veya bukağı vurulmaya elverişli ince kısmı, ayak bileği (KTS, 2003: 557). ТҮСА- (tusa-), ТҮСАҮЛІА- (tusavla-): 1. Köstek vurma, ipe veya kayışla bağlamak. 2. Ауыс. Kendi hâline bırakmamak, engel olmak, kösteklemek (KTS, 2003: 557).

TT-KTS’de “ayak bileği” bileşik sözcüğüne karşılığı olarak “жіліншік” ve “сұрақ” sözcükleri verilmektedir. Coğrafi farklılıklar ve temelinde gelişen farklılıklardan dolayı at ve at kültürünün yaygınlığı ve sözcüklerin kullanım sıklığının farklılığından kaynaklı olarak ortaya çıkan bir boşluktur. Sözlüksel boşluklar, dili konuşanlar için yeterince canlı ya da belirgin bir kavram olması gerekir. Örneğin, Fransızcada “*elmacık kemiği*” anlamına gelen “*pomete*” sözcüğünün karşılığının olmaması ve dil konuşurları için yeterince canlı olmamasından kaynaklı olarak kavramsal bir boşluk yaratırken sözlüksel boşluk için ise canlı ve belirgin kavramların aranma şartı aranmıştır (Akşehirli, 2013: 50).

Cruse, sözlüksel boşluk ve kavramsal boşlukları birbirinden ayırarak Türkçe “*ense*” kelimesinin İngilizce karşılığının olmamasını kavramsal boşluk olarak değerlendirirken belirlilik şartını arar. Sözlüksel boşluk için ise parça-bütün ilişkisine dikkat çekerek dilde bir bütünün herhangi bir bölümü için kullanılan sözlüksel öge varken

başka bir bölümü için olmamasının sözlüksel boşluk oluşturduğunu ifade eder (Proost, 2007: 114).

39. ШАЛҒАЙЛЫҚ (şalğay+lıq)

Bıyığın iki tarafındaki uç (KTS, 2003: 624). ШАЛҒАЙ (şalğay): 1. Giysinin alt kısmı. 2. Uzak, ırak, ücra (KTS, 2003: 624).

Bıyığa verilen şekillere göre farklı adlandırmalar yapılmaktadır. Kaytan bıyık, pala bıyık, burma bıyık, pos bıyık, beктаşı bıyığı, ruscuk bıyığı, badem bıyık, kâtip bıyık gibi bıyık çeşitleri bulunmaktadır. Şalğaylıq sözcüğünün karşılığı olarak verilen açıklamada ne denilmek istendiği veya nereyi tasvir ettiğini anlamamıza rağmen bu açıklamayı karşılayacak sözcük bulunmamaktadır.

40. ШАЛҚАҚТЫҚ (şalqaq+tıq)

1. Arkaya doğru gergin halde olma. 2. *Ауыс*. Kibirilenmek, böbürlenmek (KTS, 2003: 625). ШАЛҚАҚ (şalqaq): Arkaya doğru yassı, arkaya doğru eğik (KTS, 2003: 625).

TS’de yer alan “*gerilme, gerilmek*” sözcüklerinde gergin halde olma durumu söz konusudur fakat şalqaqtıq sözcüğünde gerilme durumuna ek olarak yön bilgisi de verilmektedir. Bu noktada algılamada da farklılıklar söz konusudur. TS’de öne doğru gerilme veya arkaya doğru gerilme durumu için farklı sözcükler kullanılmamaktadır.

41. ШОҚТЫҚ (şoq+tıq)

1. Hayvanın ensesi. 2. *Ауыс*. Zirve, doruk (KTS, 2003: 642). ШОҚ (şoq): 1. Köz, kor. 2. Bir grup, bir dizi.

TS’de at, aslan gibi hayvanların ensesinde bulunan kıllar için “yele” balıkların ensesi için “sırt yüzgeci” gibi adlandırılmalar bulunsa da ensenin kendisi değil ensenin üzerinde olan şeyler adlandırılmaktadır.

Cruse, bu tür sözcükleri belirgin olmama durumuna bağlamaktadır. Türkçede yer alan “ense” sözcüğünün bir İngilizce konuşurlar tarafından yorumlanabilir ve anlaşılabilir olmasına rağmen sözlükselleşmeyi hak edecek belirginliğinin olmadığını göstermektedir. Başın sağ kısmını ve dilin alt kısmını da bu duruma örnek göstermektedir (Proost, 2007: 114).

TT’de hayvanların enselerini karşılayan ayrıca bir sözcük bulunmamaktadır.

42. ШИДЕРЛИК (şider+lik)

Hayvanların köstek vurulan yeri (KTS, 2003: 656). ШИДЕР (şider): Bukağı, köstek. *шидер салу* başı boş bırakmamak (KTS, 2003: 656).

TS’de köstek sözcüğünün açıklaması olarak “1. Saat, kılıç, anahtar vb.nin ucuna takılan zincir. 2. Koşulan atların tepmesini önlemek için kuskun kayışına eklenen kayış. 3. Balık iğnesini oltaya bağlayan, bir iki karış uzunluğunda kıl veya misina parçası. 4. Engel” verilmektedir (2019: 1505).

Açıklamadan hareketle kösteğin bağlandığı veya eklendiği yer hayvanın ayak bileğidir fakat hayvanların ayak bileğini karşılayan bir sözcük bulunmamaktadır. Bahsedilen durum da anlaşılabilir olmasına rağmen karşılığı olarak verilecek sözcük bulunmamaktadır.

43. ИЗДЕМПАЗДЫҚ (izdempaz+dıq)

Araştırma, inceleme meraklısı olma (KTS, 2003: 669). ИЗДЕМПАЗ (izdempaz): Araştırma meraklısı, araştırmayı ve incelemeyi seven (KTS, 2003: 669).

TS’de yer alan “*merak, merak olmak*” sözcüklerinde bir şeyi anlamak veya öğrenmek için duyulan istek söz konusudur fakat izdempazdıq sözcüğünde araştırma ve inceleme üzerine bir eğilim ve bir durumun meraklısı olma söz konusudur.

TT’de merak edilen her konu için başka bir sözcük kullanmak yerine önce merak edilen konu sonrasında meraklısı eklenmektedir. Örneğin; el işi meraklısı, okuma meraklısı, gezme meraklısı, yeme meraklısı şeklindedir. İzdempazdıq sözcüğünde ise doğrudan araştırma ve inceleme durumuna meraklı olma durumu söz konusudur.

KTS’de merak “ӘҮЕС (äves)”, meraklı “ӘҮЕСҚОҢ (ävesqoy)” şeklinde yer almaktadır (2003: 68). KT’de araştırma ve inceleme meraklısı olma durumu farklı bir sözcükle karşılanmıştır. TS’de bu durumu karşılayacak ayrıca bir sözcük bulunmamaktadır.

Tablo 2. Tespit Edilen Anlamsal Olarak Var Olan Fakat Sözlükselleşmemiş Boşluklar

{+lıq}, {lik}	{dıq}, {+dik}	{+tıq}, {tik}
ӘМЕҢГЕРЛІК (Ämeñgerlik)	ДҮРДАРАЗДЫҚ (Dürdarazdıq)	АҢҒАРҒЫШТЫҚ (Añğarğıştıq)
ЕЗҮЛІК (Ezüvlik)	ЖЕҢІЛДІК (Jeñildik)	АРБАКЕШТИК (Arbakeştik)
ЕРҮЛІК (Erüvlik)	ИІСІПІЛДІК (İyisşildik)	ЖОЛАҚТЫҚ (Jolaqtıq)
ЖЫПЫЛЫҚ (Jıpılıq)	ҚАЛЫҢДЫҚ (Qalıñdıq)	ЖҮНДЕСТІК (Jündestik)
КАЛЕНДАРЛЫҚ (Kalendarlıq)	ҚОМДЫҚ (Qomdıq)	СҰРАНШАҚТЫҚ (Suranşaqtıq)
КЕНЖЕЛІК (Kenjelik)	ОНКҮНДІК (Onkündik)	ТОҢҒАҚТЫҚ (Toñgaqtıq)
КҮНТІЗБЕЛІК (Küntizbelik)	САЯСАТШЫЛДЫҚ (Sayasatşıldıq)	ШАЛҚАҚТЫҚ (Şalqaqtıq)
ҚАҒАЗБАСТЫЛЫҚ (Qağazbastılıq)	СЫЗДЫҚ (Sızdıq)	ШОҚТЫҚ (Şoqtıq)
ҚАМШЫГЕРЛІК (Qamşıgerlik)	ТЕБІНДІК (Tebindik)	
ҚАНҚҰМАРЛЫҚ (Qanqumarlıq)	ТЕРШЕҢДІК (Terşeñdik)	
ҚАТЫНБАСШАЛЫҚ (Qatınbaşsalıq)	ИЗДЕМПАЗДЫҚ (İzdempazdıq)	
ҚОҢЫРЛЫҚ (Qoñırlıq)		
ҚОРАЛЫҚ (Qoralıq)		
ҚҰДАШАЛЫҚ (Qudaşalıq)		
ҚҰНЫКЕРЛІК (Qunikerlik)		
МҮДДЕЛІЛІК (Müddelilik)		
НАҒАШЫЛЫҚ (Nağашılık)		
ҢАЙЗАГЕРЛІК (Nayzagerlik)		
ОМЫРАУЛЫҚ (Omıravlıq)		
САУЫҚҚОЙЛЫҚ (Savıqqoylıq)		
СӨНҚОЙЛЫҚ (Sänqoylıq)		
ТҰСАРЛЫҚ (Tusarlıq)		
ШАЛҒАЙЛЫҚ (Şalğaylıq)		
ШІДЕРЛІК (Şiderlik)		

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dilsel boşluk, bir dilde herhangi bir durumu karşılayacak sözcüğün veya dil biriminin bulunmamasıdır. Dilin kendi içerisinde ya da başka bir dille karşılaştırılması durumunda ortaya çıkan boşlukların tamamı dilsel bir boşluk olarak kabul edilmemektedir.

Dilsel boşluk kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır.

1. Dil içi boşluk
2. Diller arası boşluk

Dil içi boşluk, ana dil konuşurlarının kolaylıkla fark edemeyeceği boşluk türüdür. Bu boşluk türü var olan bir olay, durum, kategori, çeşit ve adlandırmaların dilin söz varlığı içerisinde sözlükselleşmemiş olmasından dolayı kaynaklanan boşluktur.

Diller arası boşluk, iki dilin karşılaştırılması ya da çeviri ve aktarma sürecinde karşımıza çıkan bu boşluk türü “kavramsal boşluk” olarak da adlandırılmaktadır. Kaynak dilde var olan bir sözcüğün hedef dilde bulunmamasından dolayı oluşan boşluk türüdür.

Dil içi boşluklar kendi içerisinde şu şekildedir;

- i. Sözlüksel boşluk
- ii. Dilbilgisel boşluk
- iii. Anlık boşluk

Dilsel boşluklar ise;

- i. Harf düzeyinde boşluklar
- ii. Dilbilgisel boşluklar
- iii. Kültürel boşluklar
- iv. Sözlüksel boşluklar

Dilsel boşlukların tespit ölçütleri araştırmacılar tarafından çeşitlilik göstermektedir. Her dilin kendisine ait sesbirimleri, biçimbirimleri, söz dizimleri vardır. Bu durumlarda ön ekler, son ekler arasında oluşabilecek farklılıkların kimi araştırmacılar için boşluk sayılırken kimi araştırmacılar için sayılmaz. Bu hususta önemli olan hangi dillerin karşılaştırılacağıdır fakat birbirine çok yakın olan diller ve lehçeler arasında da olası bir boşluktan söz edilebilir. Bu bağlamda oluşan eksikliklerin boşluk olarak değerlendirilmesinde uyulacak olan kural ve ölçütler önemlidir.

Dilin doğası ve yapısı gereği boşluklar doldurulabilir. Olgunun kavramsal olarak karşılanamadığı veya sözlükselleşmenin gerçekleşmediği durumlarda telafi yöntemleri kullanılır.

Dil içi boşlukların telafi yöntemleri:

- i. Çok anlamlılıkla telafi
- ii. Geri oluşumla telafi
- iii. Anlık oluşumla telafi
- iv. Kodlama yöntemiyle telafi

Diller arası boşlukların telafi yöntemleri:

- i. Açıklayıcı karşılıkla telafi
- ii. Alıntı sözcüklerle telafi

Dilsel boşlukların tamamının tespit edilmesi oldukça güçtür. Bu duruma bir sınırlandırma getirerek +{LIK} eki ile türetilmiş sözcükler ele alınacaktır. Türkiye Türkçesinde +{LIK} eki üzerine yapılan çalışmalardan hareketle işlevlerinin genel tasnifi şu şekildedir:

1. İsimlerden tahsis, bir şey için anlamlarında isim ve sıfat türetir.
2. Bir şeyin toplu olarak bulunduğu yer anlamında isimler türetir.
3. Bulunma işlevli ülke, ilçe, köy, mahalle, semt gibi yer adları oluşturur.
4. Alet adları türetir.
5. Meslek adları ve uğraşı alanları ile ilgili sözcükler türetir.
6. Düşünce alanının temel alan sözcükler türetir.
7. Rütbe ve makam bildiren sözcükler türetir.
8. Soyut isimler türetir.
9. Renk isimlerinden rengin çoğunlukta olduğunu gösteren isimler türetir.
10. Eş veya zıt anlamlı isimlerden ikileme türetir.
11. Gruplaşmayı ve birlikteliği gösteren sözcükler türetir.
12. Ağırlık, uzunluk, ölçü bildiren sözcükler türetir.
13. Zaman ifade eden sözcükler türetir.
14. Sahip olma anlamına gelen sözcükler türetir.
 - i. +{II}, +{IU} ekleriyle türetilmiş sözcükler üzerine eklenerek
 - ii. +{sIz}, {+sUz} ekleriyle türetilmiş sözcükler üzerine eklenerek

15. Eklendiği sözcüğe yakışıklılık, uygunluk, tutar gibi anlamlar katarak niteleyen sözcükler türetir.
16. Eklendiği sözcüğün belirttiği anlama dair durumunu gösteren isimler türetir.
17. Oyun isimleri türetir.
18. Üveylik anlamı veren sözcükler türetir.
19. Giysi isimleri türetir.
20. Dilimize Arapçanın kalıplarıyla girmiş {-iyet} sözcüklerin Türkçeleşmesinde kullanılarak isimler türetir.
21. Dilimize Arapçadan girmiş sözcüklerin Türkçeye yatkın olması bakımından ekler sayesinde Türkçeleştirilmesi için uyarlanmış sözcükler türetir.
22. Arapçada var olan nispet -î'sini karşılamak için kullanılan sözcükler türetir.

Kazak Türkçesinde ek, r, w, y ünsüzlerinden sonra $\{LI^2K^2\}$, l, m, n, ñ, z, j ünsüzlerinden sonra $\{dI^2K^2\}$, ç, f, h, k, p, s, ş, t ünsüzlerinden sonra $\{tI^2K^2\}$ formlarında kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde $\{II^4k\}$ ekine birebir karşılık gelen bu ekin Türkiye Türkçesinden farklı olarak iki işlevi bulunmaktadır.

1. Türkçede $\{sal\}$, $\{sel\}$ ekine karşılık gelerek sıfatlar türetir.
2. İnsanların nereli olduğunu belirten isimler türetir.

Sözlüksel Boşluk Bağlamında Kazak Türkçesinde $\{LIK\}$ Eki İle Türetilen Sözcükler: Türkiye Türkçesi İle Karşılaştırmalı Bir İnceleme başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında Kazak Türkçesi Sözlüğü (2003), Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2012), Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2019), Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü (2019) sözlükleri taranarak elde edilen sözcükler üç aşamalı taramaya tabii tutulmuştur. Boşluk kategorisine uygun sözcükler belirlenmiştir. Belirlenen sözcüklerin anlamca kontrollerini sağlamak için 14 ciltten oluşan Kazak Edebî Dilinin Sözlüğü (Қазақ Әдеби Тілінің Сөздігі) (2011) kullanılmıştır.

Bahsedilen sözlüklerde $\{LI^2K^2\}$, $\{dI^2K^2\}$, $\{tI^2K^2\}$ ekleri ile türetilmiş 1740 boşluğa uygun görülmeyen sözcük, 400 boşluk oluşturan ya da oluşturabilecek sözcükler olarak toplam 2140 sözcük tespit edilmiştir. Boşluk oluşturan ya da oluşturabilecek olan 400 sözcük üç aşamalı incelemeye tabii tutulmuştur. Birinci inceleme sonucu 144 sözcük, ikinci inceleme sonucunda 96 sözcük, üçüncü inceleme sonucunda ise 66 sözcük boşluğa

uygun görülmüştür. Bu sözcükler kültürel boşluk ve anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmemiş boşluk olmak üzere iki ana başlık temelinde değerlendirilmiştir. Tespit edilen boşluklar, 23 kültürel boşluk, 43 anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmemiş boşluk olmak üzere toplamda 66 boşluk tespit edilmiştir.

Boşluğa uygun görülmeyen sözcükler şu şekilde ele alınmıştır.

i. Anlamsal olarak birbirini karşılayan sözcükler

Babalıq “babalık”, sabırsızdıq “sabırsızlık”.

ii. Kavramsal olarak ve sözcüğün kuruluşu olarak benzer yapılar

Qamığuvşılıq “ağıtçılık”, şapqınşılıq “istilacılık”.

Boşluk oluşturan ya da oluşturabilecek olan sözcüklerin ilk incelenmesi Türkiye Türkçesinde karşılığının olup olmaması;

KT:

AFAJBIK (ağa+lık): 1. Yaşça büyüklük. 2. Koruma, kollama. 3. Yöneticilik, idarecilik. 4. Ağabeyliğe yakıştır, büyüklükle ilgili (KTS, 2003: 25).

AFA (Ağa): 1. Akrabalardan yaşça büyük olanı. 2. Yaşça büyük erkek, ağabey. 3. Yol gösterici, akıl veren, danışman. Rütbece büyük olan kişi. *Ağa буйин*: Büyükler, örnek olan kuşak. *Ел ағасы*: Sözü geçen, nüfuzlu kişi. *Жігім ағасы*: Orta yaşlı kişi. *Ağa мыты*: Yakın görmek, örnek almak, saygı göstermek. *Мөраға*: Başkan, yönetici (KTS, 2003: 24).

TT:

AĞALIK (ağa+lık): 1. Ağa olma durumu. 2. *mec.* Cömertlik (TS, 2019: 38).

AĞA: 1. Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse. 2. Halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan. 3. Ağabey. 4. Okur- yazar olmayan yaşlı kimselerin adlarıyla birlikte kullanılan san. 5. *mec.* Cömert, eli açık. 6. *hlk.* Koca. 7. *tar.* Osmanlı devletlerinde bazı kuruluşların başında bulunanlara verilen resmî san (TS, 2019: 36) şeklinde birbirini karşılayan sözcükler belirlenmiştir.

İkinci inceleme aşaması,

KT:

ATAJBIK (ata+lık): 1. Bir tür çiçek tohumu, 2. Babalık, büyüklük (KTS, 2003: 54).

ATA (ata): 1.Babanın babası, dede. 2. Soy, ecdat, ced. 3.kaynata, kayınbaba. *Атадаң асып туған*: Başkalarından farklı. *Ата жау*: Ezeli düşman. *Атаңа лағынет*: Atana lânet. *Ата қоныс (текен)*: Ata yurt (KTS, 2003: 54).

TT:

ATALIK (ata+lık): ataya yakışır davranış, babalık (TS, 2019: 180).

ATA: 1. Baba. 2. Dedelerden ve büyüklerden her biri. 3. Kişinin geçmişte yaşamış olan büyükleri (TS, 2019: 179).

Türkiye Türkçesinde yer alan “ata tohumu” genetiğiyle oynanmamış, herhangi bir laboratuvar ortamında müdahaleye maruz kalmamış tohumlardır. Kazak Edebi Dilinin Sözlüğünde “*Аталық Ұрықсыздық*: Yabanı ile kültüre has bitkilerde toz tohumun yetiştirilmesi veya tohum olmaya elverişli biçimlerinin (formlarının) olması (2011: 93)” şeklinde yer almaktadır. Türkiye Türkçesinde kullanımda var olan ata tohumu TS’de bulunmamaktadır. Sözlükte olmayan fakat kullanımda olan bu tür sözcükler boşluk olarak değerlendirilmemiştir.

KT:

ІІІКІІІК (işki+lık): 1. Hayvan eyerinin altına konulan yumuşak keçe. 2. İçki, alkol (KTS, 2003: 673) ІІІКІ (işki): İç taraftaki, içindeki, içteki, dâhilî (KTS, 2003: 673).

TT:

Belleme: At ve hayvanların sırtına, eyer altına konulan keçe, meşin veya kalın yumuşak kumaş parçası, yapık, yuna (TS, 2019: 604).

Bahsedilen sözcükler her iki dilde de vardır. Bu tür durumlarda açıklamalardan hareketle karşılayabilecek sözcükler taranarak elde edilen sözcüklerden tam anlamıyla karşılayan veya benzer şekilde bulunan sözcükler değerlendirilmemiştir.

Üçüncü inceleme aşaması ise,

KT:

ТҰТАНҒЫШТЫҚ (tutanğış+tıq): Tez tutuşma, tutuşmaya elverişlilik (KTS, 2003:558). ТҰТАНҒЫШ (tutanğış): Tez tutuşan, tutuşmaya elverişli (KTS, 2003: 558).

TT:

Tutuşuverme: Tutuşuvermek işi. Tutuşuvermek: Çabucak tutuşmak (TS, 2019, 2394).

KT:

Y3JIΓIIIITIK (üzilgiş+tik): Kolay kopma, kolay kesilme (KTS, 2003: 594).
Y3JIΓIII (üzilgiş): Kolay kopan, kolay kesilen (KTS, 2003: 594).

TT:

Kesiliverme: Kesilivermek işi. Kesilivermek: Ansızın kesilmek (TS, 2019: 1397).

Türkiye Türkçesinde yer alan -i vermek, -ı vermek, -u vermek, -ü vermek ivedilik-tezlik fiili ile karşılanmış olan sözcükler değerlendirilmemiştir.

Tezlik fiilleri, sözü geçen oluşun veya kılınının çabuk elden, ansızın, kolaylıkla ve rahatlıkla gerçekleşmesi anlatımını taşırlar (Banguoğlu, 2015: 490).

Bu incelemeler sonucunda elde edilen 66 sözcük ise kendi içerisinde ikiye ayrılmıştır.

i. Kültürel Boşluk

ii. Anlamsal Olarak Var Olan Fakat Sözlükselleşmemiş Boşluk

Kültürel boşluk:

Toplumların yaşamış oldukları bu farklı durumlar ve gelişmeler sonucu dile yerleşmiş ve sözlükselleşmiş olan sözcükler farklı bir toplum için boşluk yaratabilmektedir. Bu sözcükler “çevrilmezlik” ve “kelime eksikliği” olarak adlandırılmaktadır.

Kazak Türkçesi Sözlüğünde yer alan “TYHDIK (tün+dik): Çadırın tepesini örten dört köşeli keçe (2003: 563)” sözcüğü kültürel bir boşluktur.

Kültürel boşluklar içerisinde özolgular ve özdil öğeleri de ele alınmaktadır. Özolgular, toplumun milli-kültürel değerlerini taşıyan ve kültüre özgü olan ifadelerdir. Özdil ögesi ise içerisinde ülkedilbilimin konusu olan eşdeğeri olmayan sözcükler ve boşluklar, törenler, ritüeller, efsaneler, gelenekler, batıl inançlar, dilin paremiyolojik katmanı, ölçütler, klişeler, simgeler, ritüeller, imgeler, dillerin biçimsel yönü, dil davranışları, din ve dil ilişkisi, dil kuralları alanını içeren sözcüklerdir (Alimjanova, 2016: 99). Tanımlardan hareketle özdil öğeleri ve özolgu ifadeleri de kültürel boşluklara örnek olarak verilebilir.

Anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmemiş boşluk:

Sözcüğün açıklaması olarak verilen durumun zihinde canlanması fakat karşılayacak sözcüğün bulunmamasıdır.

Kazak Türkçesi Sözlüğünde yer alan “ШАЛҒАҢЛЫҚ (şalğay+lıq): Bıyığın iki tarafındaki uç (2003: 624)” sözcüğü insan zihninde kolaylıkla canlanmaktadır fakat Türkiye Türkçesinde verilen açıklamayı karşılayan bir sözcük bulunmamaktadır.

İki ana başlık şeklinde ele alınan bu boşlukların incelenmesi sonucunda 66 sözcük tespit edilmiştir.

Kültürel boşluklar:

+{L²K²}, +{dI²K²}, +{tI²K²} ekleri ile türetilmiş sözcüklerin kültürel boşluk örneklerinde kullanım sıklıkları şu şekildedir:

Tablo 3. *Kültürel Boşluk Örneklerinde Ekin Kullanım Sıklığı*

+{L ² K ² }	14
+{dI ² K ² }	7
+{tI ² K ² }	2
Toplam	23

Toplamda 23 örnek üzerinde +{L²K²} eki ile türetilmiş 14 sözcük, +{dI²K²} eki ile türetilmiş 7 sözcük, +{tI²K²} eki ile türetilmiş 2 sözcük tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle Kazak Türkçesinde+{L²K²} eki diğer formlarına kıyasla daha sık kullanılmaktadır.

Elde edilen veriler bağlamında, Kazak geleneğine ait sözcükler (8), Kazak giyimi üzerine türetilmiş sözcükler (4), hafta ve günler üzerine türetilen sözcükler (4), nesne/ hayvan adlandırmaları üzerine türetilen sözcükler (3), hediye türü ve niyeti üzerine türetilmiş sözcükler (3), ölçü birimi üzerine türetilmiş (1) olmak üzere 23 sözcük tespit edilmiştir.

Şekil 4. Kültürel Boşlukların Dağılımı

Anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmiş boşluklar:

Anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmemiş boşluk türlerinde $+{\text{LI}^2\text{K}^2}$, $+{\text{dI}^2\text{K}^2}$, $+{\text{tI}^2\text{K}^2}$ ekleri ile türetilmiş sözlüklerin kullanım sıklıkları şu şekildedir.

Tablo 4. Anlamsal Olarak Var Olan Fakat Sözlükselleşmemiş Boşluk Örneklerinde Ekin Kullanım Sıklığı

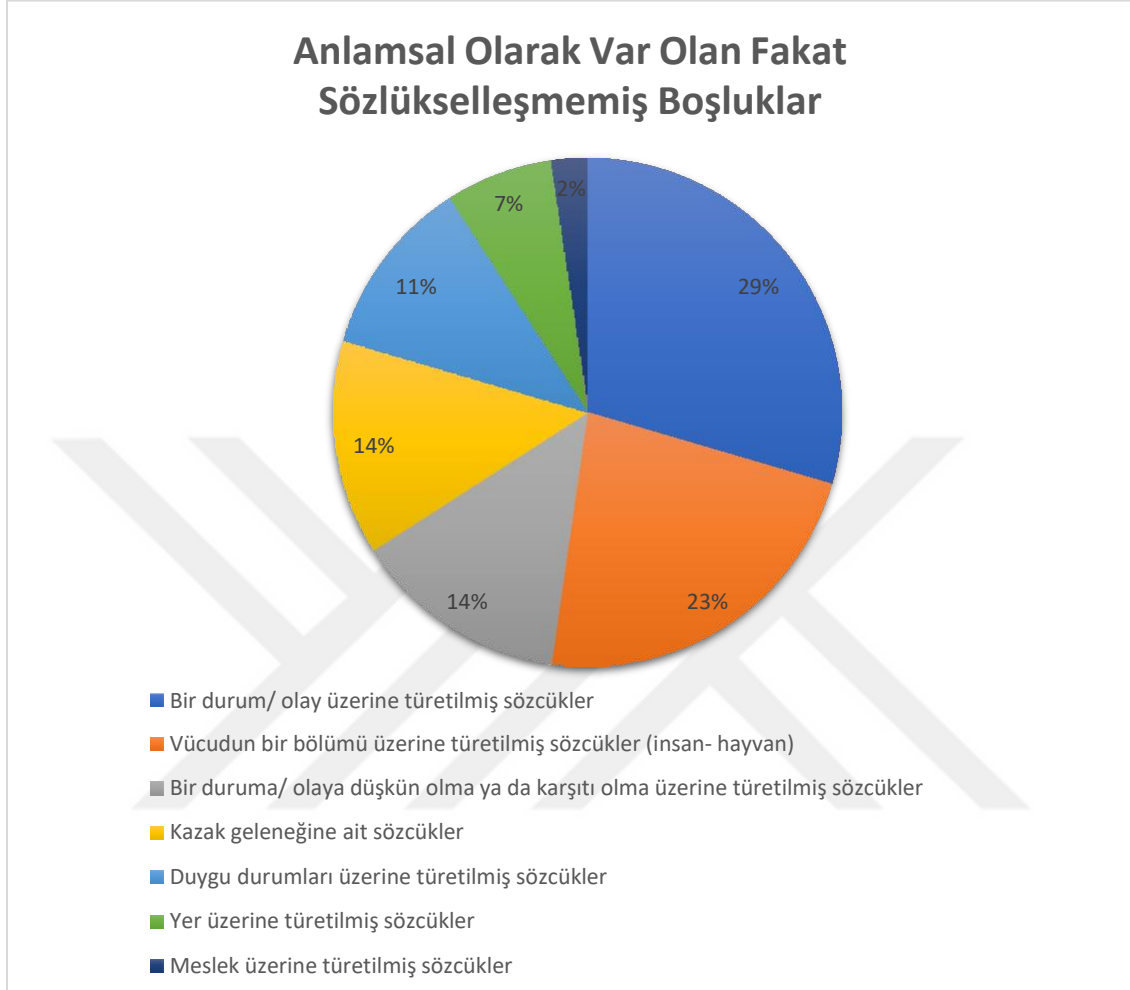
$+{\text{LI}^2\text{K}^2}$	24
$+{\text{dI}^2\text{K}^2}$	11
$+{\text{tI}^2\text{K}^2}$	8
Toplam	43

Toplamda 43 örnek olmak üzere $+{\text{LI}^2\text{K}^2}$ eki ile türetilmiş 24 sözcük, $+{\text{dI}^2\text{K}^2}$ eki ile türetilmiş 11 sözcük, $+{\text{tI}^2\text{K}^2}$ eki ile türetilmiş 8 sözcük tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle $+{\text{LI}^2\text{K}^2}$ eki diğer formlarına kıyasla daha sık kullanılmaktadır.

Elde edilen verilerden hareketle bir durum/ olay üzerine türetilmiş sözcükler (16), vücudun bir bölümü üzerine türetilmiş sözcükler (insan- hayvan) (10), bir duruma/ olaya düşkün olma ya da karşıtı olma üzerine türetilmiş sözcükler (6), Kazak geleneğine ait sözcükler (6), duygu durumları üzerine türetilmiş sözcükler (5), yer üzerine türetilmiş

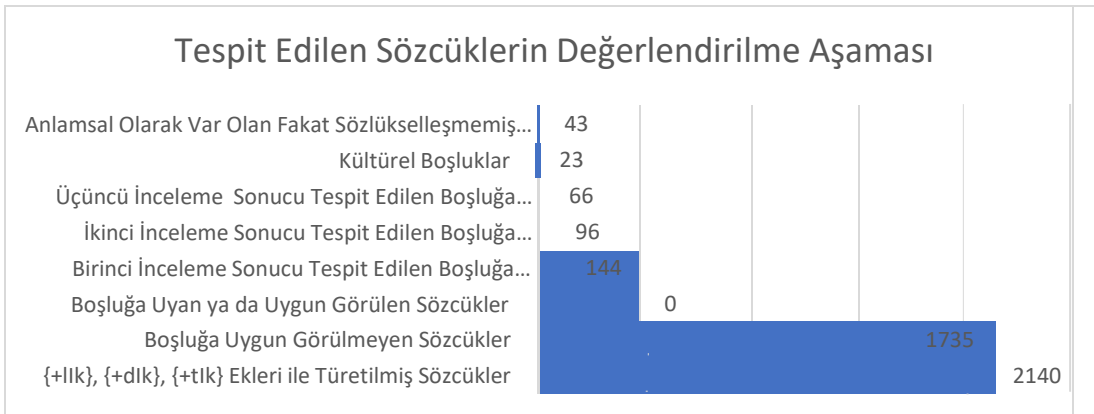
sözcükler (3), meslek üzerine türetilmiş sözcükler (1) olmak üzere 43 örnek tespit edilmiştir.

Şekil 5. Anlamsal Olarak Var Olan Fakat Sözlükselleşmemiş Boşlukların Dağılımı

Tezde +{LIK} eki ile türetilmiş toplam 2140 sözcük tespit edilmiştir. Taramalar ve incelemeler sonucunda 23 kültürel boşluk, 43 anlamsal olarak var olan fakat sözlükselleşmemiş boşluk örneği tespit edilmiştir.

Şekil 6. Tespit Edilen Sözcüklerin Değerlendirilme Aşaması

Türkiye Türkçesinde düşkün olma ya da karşıtı durumları için karşılayan sözcük ya da yapının olmaması durumunda ortaya çıkan sözlüksel boşluklar tespit edilmiştir.

İçerisinde milli- kültürel değerleri barındıran ve yalnızca bir millete özgü olan özolgular, içerisinde millete özgü törenleri, din ve dil ilişkileri, simgeler, ritüeller, inançlar vb. durumları barındıran özdil öğelerinin, kültürel boşluklara birer örnek olarak verilebileceği tespit edilmiştir.

Yabancılar Türkçe Öğretimi hususunda kültürel öğeler içeren sözcüklerin öğretilmesi, tanıtılması açısından boşluklar sorun oluşturabilmektedir. Özellikle B1 ve B2 seviyesinde öğrencinin kültürel yapıları içeren konuşma kalıplarını öğrenmesi noktasında kültürel boşluklar önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2008). *Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kâşgarlı Mahmud ve Dîvânü Lugâtî't Türk* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2018). *Türkçenin Sözvarlığı* (2. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2020). *Anlambilim- Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (3. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akşehirli, S. (2012). Türkçede AD+ AD+ (S)₁ Biçimindeki Ad Bileşiklerinin Sözlükselleşmesi. 26. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 24-26 Mayıs 2012, Isparta, Türkiye, 21-31.
- Akşehirli, S. (2013). Türkçede AD+₁: AD+sız Karşıtlık Örüntüsü ve Olası Sözlüksel Boşluklar. *Dil Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 2013(2). 49-63.
- Alimjanova, G.M. (2016). *Karşılaştırmalı Kültürdilbilim Dil- Kültür- İnsan* (1. Baskı) (Çev: S. Uçar, Ş. Aktay) Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altınörs, A. (2020). *Dil Felsefesi Tartışmaları- Platon'dan Chomsky'ye* (3. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Altınörs, A. (2012). Dile Davranışçı Yaklaşımlara Chomsky'nin İtirazı Üzerine. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*. 2012(14). 65-90.
- Altınörs, A. (2010). Düşünce İle Dil Arasındaki İlişkiye Descartes'in Yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(28). 389-401.
- Aşçı, M. (2019). *Harezmi Türkçesinde Söz Yapımı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Avrupa Ortak Başvuru Metni. (b.t). Şubat 12, 2022, http://www.dilbilimi.net/ab_diller_icin_ortak_avrupa_basvuru_metni_meb_tarafinda_n.pdf
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri* (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayniyazov, A, Bayniyazova, J. ve Koç K. (2019). *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayniyazov, A, Bayniyazova, J. ve Koç K. (2019). *Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Biray, N., Ayan, E. ve Ercilasun, G.K. (2018). *Çağdaş Kazak Türkçesi Ses- Şekil- Cümle Bilgisi- Metinler* (2. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Boz, E. (2016). Türkiye Türkçesinde Olası Sözlüksel Boşluklar İçin Bir Telafi Yöntemi: Geri Oluşum. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1694-1702.
- Bozkurt, F. (2017). *Türkiye Türkçesi (Dilbilgisi- Anlatım)* (5. Baskı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2013). *Çağdaş Türk Lehçeleri* (9. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2019). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 3* (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dağabakan, F.Ö. (2006). İki Ayrı Kültür, İki Farklı Dil. A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (31). 209-215.
- Dilâçar, A. (2016). *Kutadgu Bilig İncelemesi* (5. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dindar, E. D. (2019). *Yabancılar Türkçe Öğretiminde Sözcük Öğretim Yollarının Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimindeki Ders Kitaplarına Yansıması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.

- Doğan, O. ve Koç, K. (2013). *Kazak Türkçesi Grameri* (2. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Doğan, L. (2015). *Türkiye Türkçesi Grameri* (2. Baskı). Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Doğan, M. (2011). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük* (23. Baskı). Ankara: Yazar Yayınları.
- Eckmann, J. (1988). *Çağatayca El Kitabı* (1. Baskı). (Çev: G. Karaağaç). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Eker, Ü. (2015). *Lehçe İçi Aktarma Yöntemleri (Eski Türkiye Türkçesi- Türkiye Türkçesi Örneği)* (1. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A.B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A.B. (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları* (1. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/ Yayım/ Tanıtım.
- Ergöner, D. (2019). *Nogay Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ersoy, H. (2018). *Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi Karşılaştırmalı Başkurt Türkçesi Grameri* (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ganiyev, F.A. (2013). *Bugünkü Tatar Türkçesi Söz Yapımı* (1. Baskı). (Akt: M. Özşahin). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2016). *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses Bilgisi- Şekil Bilgisi)* (1. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hayvancılık. (b.t). Ağustos 2, 2021, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-81047/hayvancilik.html>.
- İlbaş, S. (2016). Sözlüksel Boşluk ve Anlık Oluşumla Telafisi. *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 3-4 Kasım 2016, Eskişehir, Türkiye, 826-835.
- İlbaş, S. (2019). *Türkiye Türkçesinde Dilsel Boşluk*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir.
- İlbaş, S. (2019). Dilsel Boşluk Kavramı: Tanım, Sınıflandırma ve Örnekler. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8(20), 26-46.
- İlbaş, S. (2020). Dil Boşluk Kabul Eder Mi?. *Türk Dili*, 69(824), 94-101.
- İnan, A. (2017). *Türkoloji Ders Notları* (1. Baskı). Ankara: Altınordu Yayınları.
- İskakov, A. ve Veli, N. (2011). *Kazak Edebî Dilinin Sözlüğü*. Almatı: Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı Dil Komitesi Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi* (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2018). *Dilbilimi Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karamanlioğlu, A.F. (2019). *Kıpçak Türkçesi Grameri* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaoğlu, S. (2018). II. Türetimlikler. *Türkiye Türkçesi II. Biçimbilgisi* (Ed: E. Boz) (1. Baskı), 185-245. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Keskin, E. G. (2020). *Türkçede Birleşik Ekler* (1. Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Koç, A. (2017). *Kültürdilbilimi Açısından Kazak Türkçesindeki Kalıplaşmış Dil Birimlerinde Allah Tasavvuru*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

- Koç, K., Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koç, K., Doğan, O. ve Bayniyazov, A. (2004). *Kazak Türkçesi Grameri* (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Koç, K., Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2012). *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü “ҚАЗАҚША- ТҮРКІШЕ СӨЗДІК”* (2. Baskı). Almatı: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Koç, K., İşina, A. ve Korganbekov, B. (2007). *Kazak Edebiyatı 1* (1. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kolman, M. (2011). *Lexical Gaps in Czech as Compared with English: Their Identification and Characterization*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karlova Univerzita, Praha.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (6. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kozan, O. (2010). Çeviri Sürecinde Dilsel ve Kültürel Boşluklar. *X. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu*. 03-05 Kasım 2010, Ankara, Türkiye, (2), 28-34.
- Kozan, O. (2014). *Rus ve Türk Gazete Haber Başlığı Dili Kültürdilbilimsel Yaklaşım* (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kozan, O. (2014). *Kültürdilbilim Temel Kavramlar ve Sorunlar* (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kulamshaeva, B. (2016). İki Dilli Sözlüklerde Kültürel Öğeler Sorunu- Kültürel Öğeler ve Terimleştirme Üzerine-. *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 3-4 Kasım 2016, Eskişehir, Türkiye, 79-92.
- Kulamshaeva, B. (2016). Sözlüksel Boşlukların Tespiti ve Tanımı Üzerine -İki Dilli Kırgızca Sözlük Örneği-. *International Journal of Language Academy*. 4(4). 368-384.
- Lehrer, A. (1970). Notes On Lexical Gaps. *Journal Of Linguistics*. 257-262.
- Li, Y.S. (1999). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları* (1.Baskı). İstanbul: Simurg Yayınları.
- Lyons, J. (1977). *Semantics 1*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, J. (1977). *Semantics 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moyers, R. (1988). *Handbook of Orthodontics*. Chicago, USA: 4th ed. Year Book Medical Publishers.
- Mutlu, H.K. (2021). Kazak Türkçesi. *Çağdaş Türk Lehçeleri 1*, (Ed: E. Boz) (1. Baskı), 395-448. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Müstecaplıoğlu, M. A. (2018). Boşluk /Space, Kültürel Kodlar ve Yeni Okumalar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(69).187-198.
- Öksüz, G. (2011). Rus Edebiyatının Türkçeye Aktarımı Sırasında Oluşan Bazı Kültürel Boşluklar. *Dil- Yazın- Deyişbilim Bilgi Şöleni (Gönüllülük ve Hoşgörü) Bildiriler*, 13-14 Ekim 2011, Ankara, Türkiye, 53-60.
- Öner, M. (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, M. (2015). *Kazan- Tatar Türkçesi Sözlüğü* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü* (1. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Proost, K. (2007). *Conceptual Structure in Lexical Items: The Lexicalisation of Communication Concepts in English, German and Dutch*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Sarı, İ. (2013). Dil Etkileşimi Bağlamında Ses- Anlam Eşleşmesi ve Türkçedeki Örnekleri. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, (1).1-27.

- Sarı, İ. (2015). *Türkçede Ekleme Dışı Sözcük Yapımı ve Sözcükselleşme*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Saussure De, F. (1976). *Genel Dilbilim Dersleri 1* (1.Baskı). (Çev. B. Vardar). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sebzecioğlu, T. (2013). Anlık Oluşum ve Türkçe Anlık Sözcüklerin Oluşum Süreçleri Üzerine Bir Betimleme. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10(3), 17-47.
- Serebrennikov, B.A. ve Gadjeva, N.Z. (2018). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri* (2. Baskı). (Çev: T. Hacıyev ve M. Öner). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şahbaz, B. (2011). *Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçelerinde +Ilk/+lUk İsimden İsim Yapım Eki*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şen, S. (2017). *Eski Uygur Türkçesi Dersleri* (3.Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları. Tamir, F. (2012). Kazak Türkçesi. *Türk Lehçeleri Grameri* (2. Baskı) (Ed.: A.B. Ercilasun), 429-480. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tanyeri, Y. (2017). *Göktürk Yazısı ve Orhun Türkçesi (Ses ve Biçim Bilgisi, Örnek Metinler, Sözlük)* (3. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- TDK (Türk Dil Kurumu, (2019). *Türkçe Sözlük* (11. Baskı) (haz. H.Ş. Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tülbasiyeva, L. (2004). *Kazakların Yaşam Estetiği* (1. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.02.2021).
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Tarama Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 24.08.2021).
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Derleme Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 24.08.2021).
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, (Erişim Tarihi: 24.08.2021), <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 24.08.2021).

